

Ruben Willaert
restauratie & archeologie
decoratie

GEEFT HET VERLEDEN EEN TOEKOMST

Willem Tellaan - Ijzerheemplein (Diksmuide, West-Vlaanderen)

Projectcode: 2021B12
Februari 2021

ARCHEOLOGIENOTA
BUREAUONDERZOEK (FASE 0)
DEEL 1: RESULTATEN VAN HET BUREAUONDERZOEK

Colofon

Ruben Willaert bvba
Ten Briele 14 bus 15
8200 Sint-Michiels-Brugge

Auteur: Aaron Willaert

Het eventuele nummer van het wettelijk depot of het buitenlandse equivalent hiervan: /
De naam en het erkenningsnummer van de erkende archeoloog:
Ruben Willaert, OE/ERK/Archeoloog/2015/00069

© Ruben Willaert NV, Sint-Michiels-Brugge, 2021

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Ruben Willaert NV.

Ruben Willaert NV aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

INHOUDSTAFEL

1	Resultaten van het bureauonderzoek	7
1.1	Administratieve gegevens	7
1.2	Onderzoeksopdracht	9
1.2.1	Doelstelling	9
1.2.2	Onderzoeksvragen	9
1.2.3	Juridische context	9
1.2.4	Randvoorwaarden	9
1.2.5	Archeologische voorkennis van het terrein	10
1.3	Werkwijze en strategie	11
1.3.1	Methode	11
1.3.2	Fysisch geografische situatie	11
1.3.3	Historische context en bekende archeologie vindplaatsen	11
1.3.4	Archeologische indicatoren	12
1.3.5	Verstoringshistoriek	12
1.4	Assessmentrapport	13
1.4.1	Introductie tot het projectgebied	14
1.4.1.1	Ruimtelijke situering	14
1.4.1.2	Geplande werken	15
1.4.2	Fysisch geografische en geologische situatie	17
1.4.2.1	Landschappelijke situering	17
1.4.2.2	Tertiaire lithostratigrafie	20
1.4.2.3	Quartaire lithostratigrafie	21
1.4.2.4	Bodemvormingsprocessen	22
1.4.3	Historische en archeologische voorkennis	23
1.4.3.1	Overzicht van de gekende archeologische waarden	23
1.4.3.2	Historische context en bekende archeologische vindplaatsen	32
1.4.4	Archeologische indicatoren en cartografische bronnen	35
1.4.4.1	Huidige gebruik en verstoringen	46
1.5	Synthese	49
2	Bibliografie	51

FIGURENLIJST

Figuur 1: Projectgebied weergegeven op de GRB-basiskaart (Bron: Geopunt).....	8
Figuur 2: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van België (Bron: Geopunt). 8	
Figuur 3: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2020 (Bron: Geopunt).	14
Figuur 4: Loods binnen de projectgrenzen, gezien vanaf het IJzerheemplein (©Google Streetview).	15
Figuur 5: Geplande werken weergegeven op de orthfoto, middenschalig, winteropnamen, 2020 (Bron: Geopunt).	16
Figuur 6: Projectgebied weergegeven op de Traditionele Landschappenkaart (Bron: Geopunt).	17
Figuur 7: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).	18
Figuur 8: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).	18
Figuur 9: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).	19
Figuur 10: Hoogtverloop, ZW-NO (Bron: Geopunt).....	19
Figuur 11: Projectgebied weergegeven op de Tertiair Geologische Kaart (Bron: Geopunt). ..	20
Figuur 12: Projectgebied weergegeven op de Quartair Geologische Kaart (Bron: Geopunt). ..	21
Figuur 13: Projectgebied weergegeven op de Bodemkaart (Bron: Geopunt).	22
Figuur 14: Projectgebied weergegeven op het DHMV met aanduiding van de CAI-polygonen binnen een straal van 1,5 km (Bron: Geopunt).	23
Figuur 15: Projectgebied weergegeven op het DHMV met aanduiding van de CAI-polygonen (Bron: Geopunt).	24
Figuur 16: Reconstructie van de stadsontwikkeling op de kadasterkaart van Popp met aanduiding van het onderzoeksterrein (rood). (DEWILDE 1986, 134-157.)	34
Figuur 17: Projectgebied weergegeven op de Deventerkaart, ca. 1560 (Bron: NGI Cartesius).	36
Figuur 18: Kaart van het Beleg van Diksmuide van 1647 (Bron: NGI Cartesius).	36
Figuur 19: Projectgebied weergegeven op een plan van 1673 (Bron: NGI Cartesius).....	37
Figuur 20 Belgische luchtfoto genomen op 22 maart 1918 (bron luchtfoto SGRS S/A)	37
Figuur 21: Projectgebied weergegeven op de Ferrariskaart, 1771-1777 (Bron: Geopunt).....	38

Figuur 22: Projectgebied weergegeven op de Atlas der Buurtwegen, ca. 1840 (Bron: Geopunt).	38
Figuur 23: Projectgebied weergegeven op de Vandermaelenkaart, 1846-1854 (Bron: Geopunt).	39
Figuur 24: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van 1883 (Bron: NGI Cartesius).	39
Figuur 25 Franse verdedigingen ten oosten en zuiden van Diksmuide, het projectgebied is gemarkeerd met rood (bron: Ronarc‘H 2016)	41
Figuur 26 Duitse aanvallen op 10 november 1914 (bron: Schwink 1918).....	41
Figuur 27 Ligging projectgebied ten opzichte van de frontlijnen november 1914-september 1918 (bron ortho: agiv.be)	42
Figuur 28 Ongedateerde Belgische luchtfoto van kort na de IJzerslag (bron luchtfoto: KLM- MRA).....	42
Figuur 29 Belgische luchtfoto 23 december 1915 (bron luchtfoto: KLM-MRA).....	43
Figuur 30 Belgische loopgravenkaart 17 februari 1917 (bron: IFFM).....	43
Figuur 31 Belgische luchtfoto genomen op 13 maart 1917 met aanduiding van ‘Tranchée 41’ en een watermark van een bastionering rond Diksmuide (bron luchtfoto IFFM)	44
Figuur 32 Belgische luchtfoto genomen op 22 maart 1918 (bron luchtfoto SGRS S/A).....	44
Figuur 33: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1971 (Bron: Geopunt).....	46
Figuur 34: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1979- 1990 (Bron: Geopunt).....	47
Figuur 35: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2000- 2003 (Bron: Geopunt).....	47
Figuur 36: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2008- 2011 (Bron: Geopunt).....	48
Figuur 37: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2020 (Bron: Geopunt).....	48

TABELLENLIJST

Tabel 1: Administratieve gegevens: De administratieve gegevens identificeren de actoren die betrokken zijn bij het vooronderzoek en de locatie van het vooronderzoek.....7

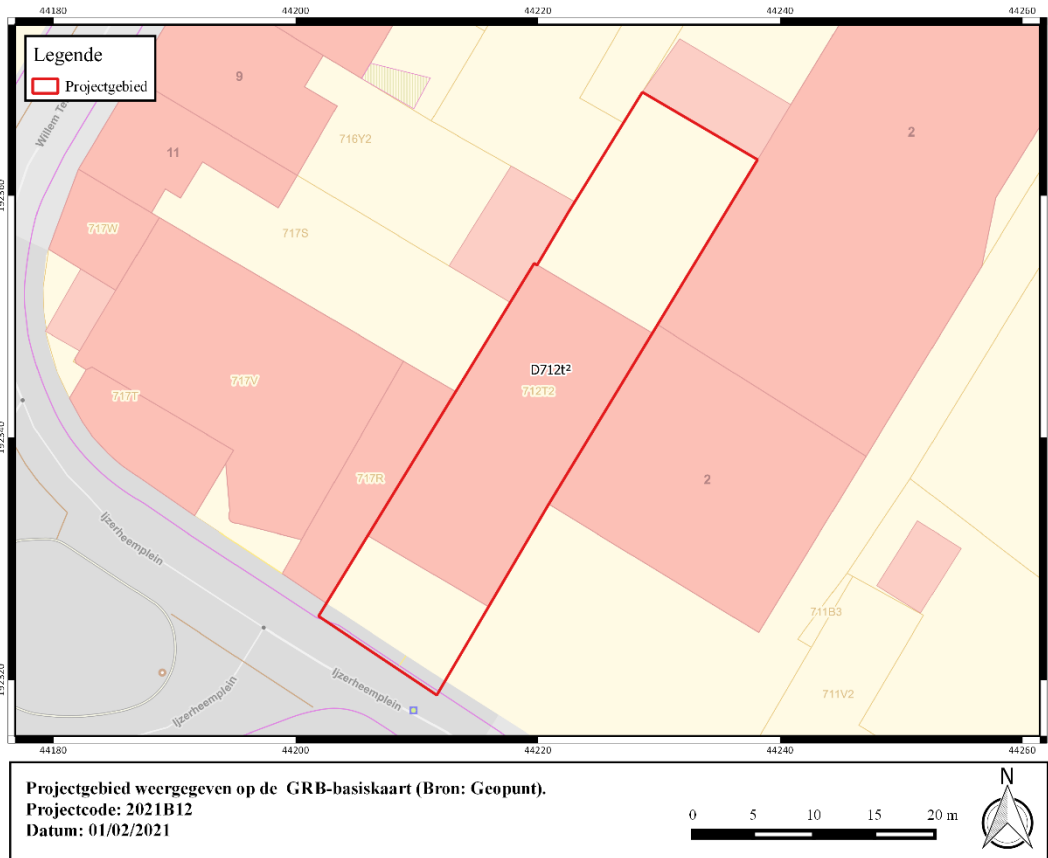
1 Resultaten van het bureauonderzoek

1.1 Administratieve gegevens

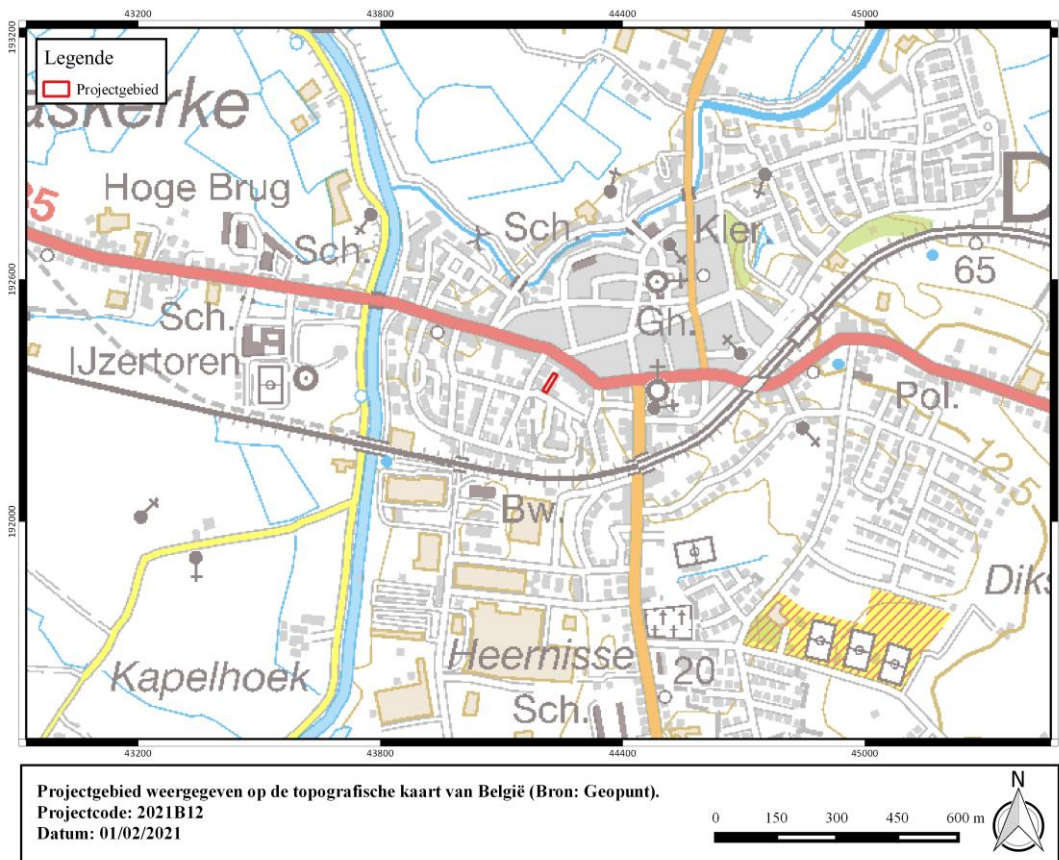
Tabel 1: Administratieve gegevens: De administratieve gegevens identificeren de actoren die betrokken zijn bij het vooronderzoek en de locatie van het vooronderzoek.

a) De locatie van het vooronderzoek met vermelding van:	Provincie	West-Vlaanderen
	Gemeente	Diksmuide
	Deelgemeente	/
	Postcode	8600
	Adres	Willem Tellaan – Ijzerheemplein 8600 Diksmuide
	Toponiem	Willem Tellaan - Ijzerheemplein
	Bounding box (Lambertcoördinaten)	$X_{\min} = 44176$ $Y_{\min} = 192315$ $X_{\max} = 44261$ $Y_{\max} = 192374$
b) Het kadasterperceel met vermelding van gemeente, afdeling, sectie, perceelsnummer of -nummers en kaartje	Diksmuide, Afdeling 1, Sectie D, nr. 712t ² Figuur 1	
c) Een topografische kaart van het onderzochte gebied waarvan de schaal afgestemd is op de grootte van het projectgebied	Figuur 2	
d) Alle betrokken actoren en specialisten	Wouter Van Goidsenhoven (erkend archeoloog) Clara Thys (archeoloog) Elke Ghyselbrecht (aardkundige) Aaron Willaert (historicus)	
e) Personen buiten het project die geraadpleegd of betrokken werden voor algemene wetenschappelijke advisering	/	

Figuur 1: Projectgebied weergegeven op de GRB-basiskaart (Bron: Geopunt).

Figuur 2: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van België (Bron: Geopunt).

1.2 Onderzoeksopdracht

1.2.1 Doelstelling

Het archeologisch vooronderzoek betracht altijd eerst door raadpleging van gekende en ontsloten informatiebronnen tijdens een bureauonderzoek eventueel aanwezig archeologisch erfgoed binnen het onderzoeksgebied te inventariseren, waarderen en veiligstellen.

1.2.2 Onderzoeksvragen

Voor het bureauonderzoek zijn volgende onderzoeksvragen te formuleren:

- Hoe is de aardkundige opbouw van het onderzoeksgebied?
- Welke processen van bodemvorming zijn bekend?
- Welke geomorfologische processen zijn bekend?
- Welke aardkundige eenheden zijn archeologisch relevant en wat is hun diepteligging?
- Zijn er archeologische resten bekend binnen de grenzen van het plangebied?
- Welke is de aard en ouderdom van bekende archeologische resten?
- Welke is de conserveringsgraad en gaafheid van de bekende archeologische resten?
- Wat is de invloed van de toekomstige inrichting op eventueel aanwezige archeologische resten?

1.2.3 Juridische context

Het onderzoeksterrein situeert zich volgens het gewestplan in een zone bestemd als woongebied. Het onderzoeksterrein situeert zich binnen de vastgestelde archeologische zone van de historische stadskern van Diksmuide. Het plangebied situeert zich noch binnen een archeologische site, noch binnen een zone waar geen archeologie te verwachten valt. Deze archeologienota wordt opgemaakt naar aanleiding van een geplande stedenbouwkundige vergunningsaanvraag waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 100 m² of meer beslaat en de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de aanvraag betrekking heeft 300 m² of meer bedraagt.

De oppervlakte van het plangebied in kwestie bedraagt 580 m², vandaar is men verplicht een bekrachtigde archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag.

1.2.4 Randvoorwaarden

Voor het bureauonderzoek worden enkel toegankelijke en beschikbare bronnen gebruikt.

Een archeologisch vooronderzoek met ingreep in de bodem is momenteel onmogelijk of voorafgaand aan het aanvragen van de stedenbouwkundige vergunning. Het plangebied is op heden bebouwd. Deze bebouwing dient eerst verwijderd te worden conform de sloopvoorwaarden opgenomen in het Programma van Maatregelen.

Daarom wordt geadviseerd voor de uitzonderingsprocedure waarbij een nota wordt aangeleverd op basis van een bureauonderzoek. In dit bureauonderzoek wordt nagegaan of er op het projectgebied een uitgesteld vooronderzoek met ingreep in de bodem noodzakelijk is en of (gedeeltelijke) vrijgave mogelijk is.

1.2.5 Archeologische voorkennis van het terrein

Binnen de grenzen van projectgebied Diksmuide Willem Tellaan werd in het verleden geen archeologisch onderzoek uitgevoerd.

In de omgeving zijn wel enkele archeologische vindplaatsen gekend (cfr. infra).

1.3 Werkwijze en strategie

1.3.1 Methode

In de praktijk resulteert het bureauonderzoek in een inschatting van het archeologisch potentieel van een onderzoeksgebied. Het archeologisch potentieel drukt een verwachting uit ten aanzien van voorkomen, aard, gaafheid en conservering van de archeologische resten in de ondergrond van de planlocatie. Het archeologisch potentieel is gebaseerd op vier variabelen: fysisch-geografische situatie, bekende archeologische vindplaatsen, archeologische indicatoren en de verstoringshistoriek.

Pas na de vaststelling van het archeologisch potentieel kunnen onderbouwde inschattingen worden gemaakt over de planeffecten op eventueel archeologisch erfgoed.

1.3.2 Fysisch geografische situatie

Geologische, geomorfologische en bodemkundige data informeren over de genese van het landschap in het plangebied, de bodemopbouw en de ligging en de stratigrafische positie van sedimenten waarin archeologische fenomenen kunnen voorkomen. Een aantal (prehistorische) vindplaatstypen kunnen bovendien uitgesproken gekoppeld worden aan specifiek aanwijsbare landschapsvormen.

De aardkundige data laten ook toe om een verwachting te formuleren ten aanzien van de verschijningsvorm, d.i. de conserveringsgraad en gaafheid van het archeologische erfgoed.

Volgende informatiebronnen werden geconsulteerd t.b.v. een eerste aardkundige analyse:

- Tertiair en Quartair geologische kaart van Vlaanderen
- Toelichting bij de Quartair geologische kaart van Vlaanderen
- Bodemkaart van Vlaanderen
- Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen
- Hydrografische kaart van Vlaanderen

1.3.3 Historische context en bekende archeologie vindplaatsen

Beschikbare historische en toponymische kennis over woonplaatsen (buurtschap, gehucht, dorp, stad) in en nabij het onderzoeksgebied kan een zinvol kader bieden om de betekenis van bekende archeologische vindplaatsen te evalueren.

Om een overzicht te krijgen van de bekende archeologische vindplaatsen binnen het onderzoeksgebied werd de Centrale Archeologische Inventaris van Agentschap Onroerend Erfgoed geraadpleegd en is lokaal geïnformeerd naar recent onderzoek. De recente onderzoeken die voortvloeiden uit archeologienota's zijn geraadpleegd via loket.onroerend.erfgoed.be.

1.3.4 Archeologische indicatoren

Archeologische indicatoren omvatten diverse datacategorieën zoals resultaten van non-intrusieve archeologische prospectietechnieken (bijvoorbeeld vondstmeldingen van metaaldetectie), toevallige vondsten bij niet-archeologische graafwerken, maar vooral ook historisch-cartografische bronnen, iconografische data en fotocollecties. Ze vormen fysiek aanwijsbare fenomenen die een aanwijzing kunnen zijn voor de aanwezigheid, ter plaatse of in de nabijheid, van archeologische sites.

Archeologische indicatoren zijn gezocht in de Centrale Archeologische Inventaris van het Agentschap Onroerend Erfgoed en in ontsloten cartografische bronnen die zowel via Geopunt als via het Nationaal Geografisch Instituut (Cartesius) ter beschikking worden gesteld. Bijkomende cartografische bronnen zijn waar relevant bekomen via verder archiefonderzoek.

1.3.5 Verstoringshistoriek

De verstoringsgraad van het onderzoeksgebied bepaalt in belangrijke mate de te verwachten gaafheid en bewaringsgraad van eventueel aanwezig archeologische bodemarchief. Om een correcte inschatting van de verstering van de bodem te kunnen maken kunnen allerhande bronnen van pas komen. Zo kan mondelinge informatie van vroegere gebruikers of bewoners, beschikbare plannen van (verdwenen) constructies, verslagen van bodemonderzoeken en saneringen of informatie over delfstoffenwinning relevante informatie bieden.

Aanvullende informatie over recent historisch landgebruik is afkomstig van geraadpleegde luchtopnames vanaf 1971, ter beschikking gesteld via Geopunt.

1.4 Assessmentrapport

Het assessmentrapport omvat alle relevante gegevens die over het projectgebied verzameld kunnen worden uit toegankelijke literatuur en kaartmateriaal, die bijdragen tot het gefundeerd inschatten van het archeologisch potentieel van het plangebied. Om dit laatste te bereiken worden de verzamelde gegevens met elkaar vergeleken, geconfronteerd en samengelegd. Dit rapport heeft als doel het plangebied binnen zijn archeologisch en landschappelijk kader te plaatsen, rekening houdend met de geplande bodemingrepen. De studie maakt gebruik van verschillende datasets, waarbij het uitgangspunt steeds het ontwerpplan van de toekomstige bodemingrepen is. Dit ontwerpplan wordt telkens geprojecteerd op de geologische, bodemkundige en historische kaarten. Alle kaartmateriaal werd vervaardigd met behulp van QGIS, een geografisch informatiesysteem.

Op basis van deze assessment van het projectgebied kan een gegronde argumentatie opgesteld worden over de noodzaak en het nut van al dan niet verder te nemen archeologische maatregelen, die uiteengezet worden in deel 2: het programma van maatregelen.

1.4.1 Introductie tot het projectgebied

1.4.1.1 Ruimtelijke situering

Het plangebied is gelegen in Diksmuide in de provincie West-Vlaanderen. Diksmuide is omgeven door deelgemeenten: ten noorden door Beerst, ten oosten en ten zuiden door Esen, en ten westen door Esen en Kaaskerke. Het volledig verstedelijkte grondgebied van Diksmuide is doorsneden door de drukke verkeerswegen N 35 (richting Nieuwpoort/ Veurne en Lichtervelde/ Roeselare) en N 369 (richting Ieper en Middelkerke), en door de spoorlijn Diksmuide-Veurne. De belangrijkste waterwegen zijn de IJzer en de Handzamevaart.

Het plangebied is gelegen ter hoogte van een woonblok omgeven door de IJzerlaan ten noorden, de Sint-Jansstraat ten oosten, het IJzerheemplein ten zuiden en de Willem Tellaan ten westen. De stadskern van Diksmuide (Grote Markt) situeert zich ca. 270 meter ten noordoosten.

Figuur 3: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalg, winteropnamen, 2020 (Bron: Geopunt).

1.4.1.2 Geplande werken

1.4.1.2.1 Bestaande toestand

De totale oppervlakte van het plangebied bedraagt ca. 580 m². Binnen de projectgrenzen situeert zich een loods met een footprint van ca. 300 m². De zone ten zuiden van de loods bestaat uit braakliggend verhard terrein. De zone ten noorden van de loods bestaat uit groenzone met vrij dichte vegetatie.

Figuur 4: Loods binnen de projectgrenzen, gezien vanaf het Ijzerheemplein (©Google Streetview).

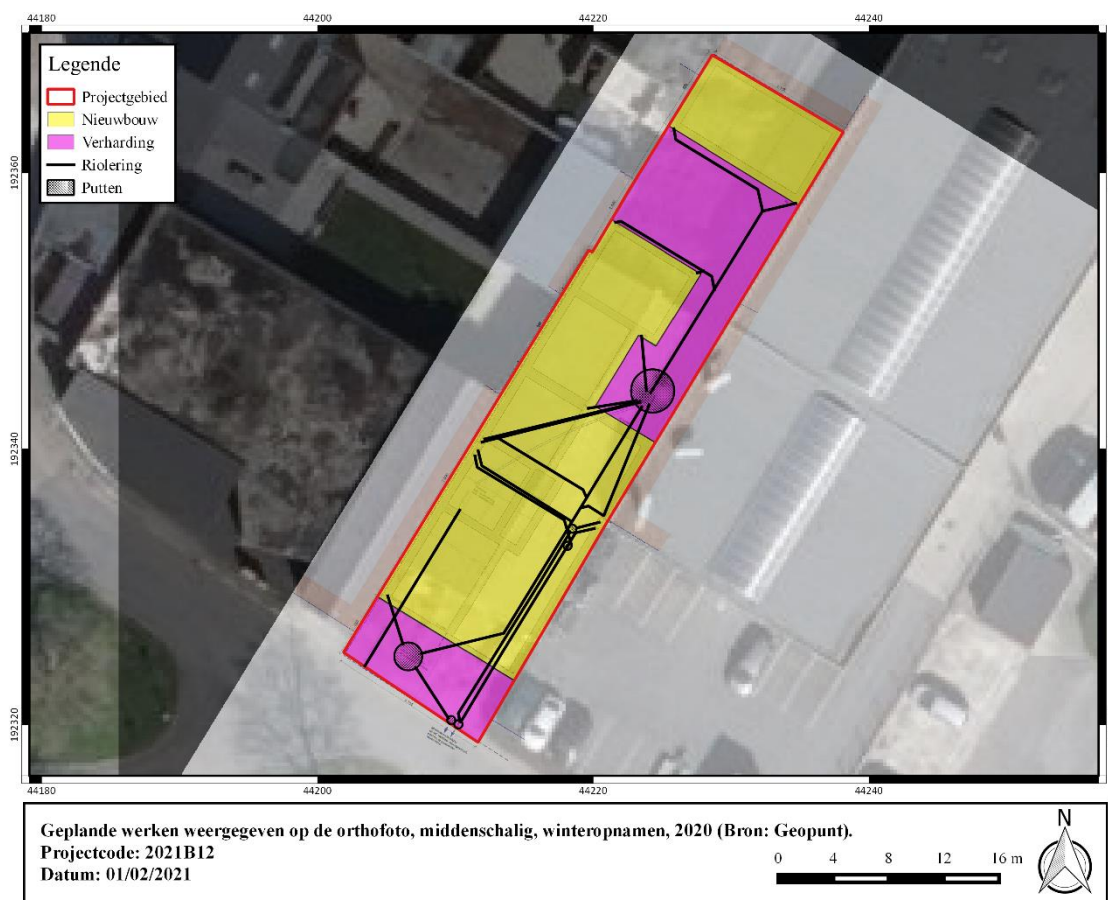
1.4.1.2.2 Ontworpen toestand

De opdrachtgever plant de realisatie van een meerwoningenproject met bijhorende parkeergelegenheid, fietsenstallingen en berging.

De nieuwbouw zal plaats bieden aan 5 wooneenheden (2 per verdieping en 1 op de derde en hoogste verdieping). Op het gelijkvloers niveau wordt een fietsenstalling, private bergingen en een tellerlokaal gerealiseerd. Het gelijkvloers heeft een open doorrit naar de achterliggende garages. In totaal worden 11 parkeerplaatsen in enkele of dubbele garages gerealiseerd.

Concreet omvat het project de volgende bodemingrepen:

- De realisatie van een nieuw woonproject met bijhorende garages over een gecombineerde oppervlakte van ca. 380 m². Deze nieuwbouw wordt gefundeerd middels een vloerplaat met vorstrand. De vorstrand zal een diepte hebben tot ca. 100 cm-mv, de vloerplaat tot ca. 50 cm-mv.
- De realisatie van nieuwe verharding in de vorm van een inrit, binnenkoer en parkeergelegenheid. Deze nieuwe verharding wordt aangelegd over een oppervlakte van ca. 200 m². Voor deze verharding dient een bodemingreep gerekend te worden van ca. 50 cm-mv.
- In functie van de geplande werken wordt tevens nieuwe riolering aangelegd die zal aansluiten op nieuwe putten. De putten (gecombineerde oppervlakte ca. 10, 5 m²) worden aangelegd tot een diepte van ca. 2,5 m-mv, voor de riolering wordt een sleuf uitgegraven van ca. 80 cm diep en 40 cm breed.

Figuur 5: Geplande werken weergegeven op de orthofoto, middenschallig, winteropnamen, 2020 (Bron: Geopunt).

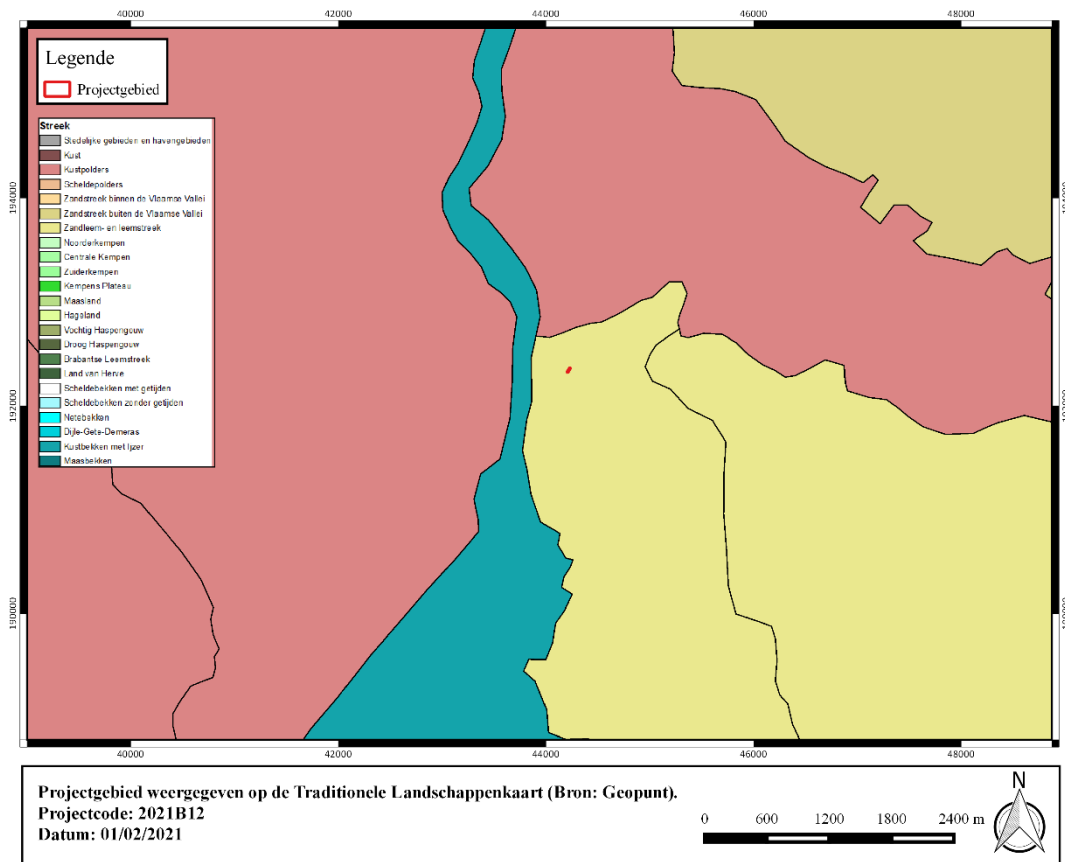
1.4.2 Fysisch geografische en geologische situatie

1.4.2.1 Landschappelijke situering

Het plangebied is gelegen in de zandleem- en leemstreek.

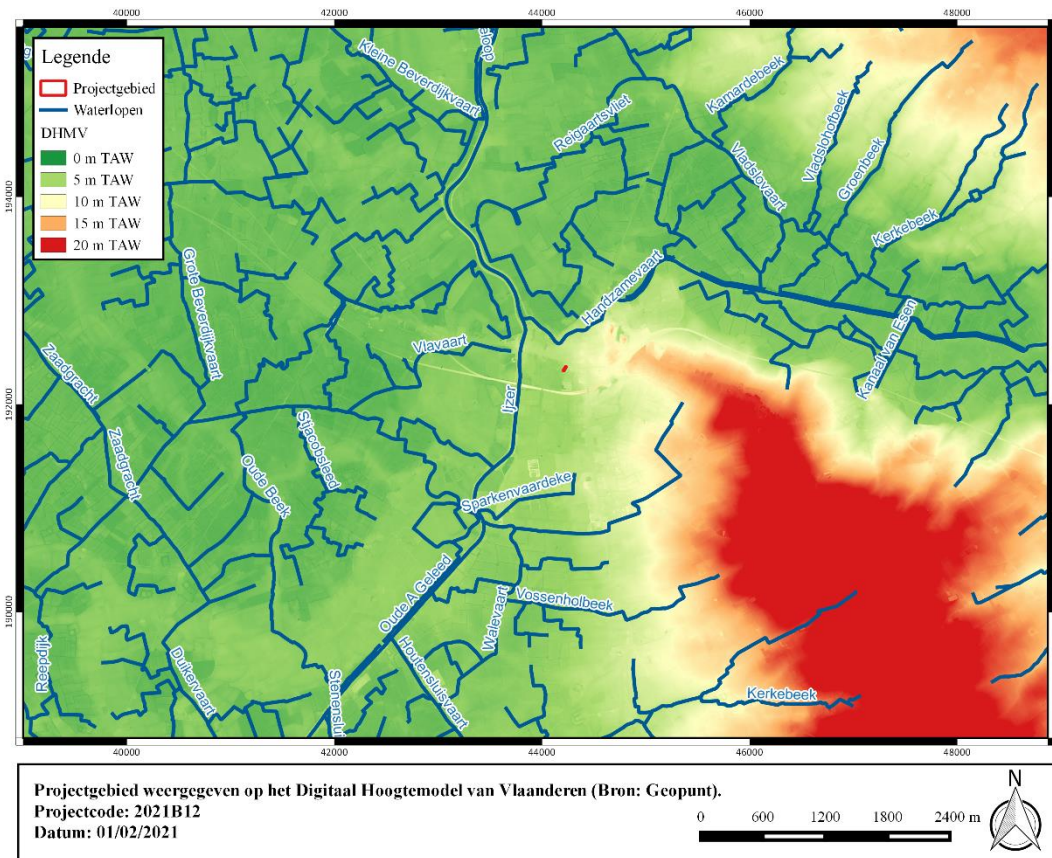
Diksmuide ligt op de grens van de polderstreek, de zandleemstreek en de zandstreek. Ten noorden en ten westen van de stad situeert zich een weidse vlakte, gevormd door de valleien van de Handzamevaart en de Ijzer. Het projectgebied ligt op de overgang van een noordelijke uitloper van de rug van Westrozebeke richting het alluvium van de Ijzer.

Het plangebied zelf is gelegen op een hoogte van 5.0 – 6.6 m TAW en kent een stijgend verloop in noordoostelijke richting. Om een egaal vloerplan voor de bestaande loods te bekomen is het zuidelijk deel van de bebouwde zone licht opgehoogd. Dit is ook duidelijk te zien op Figuur 4.

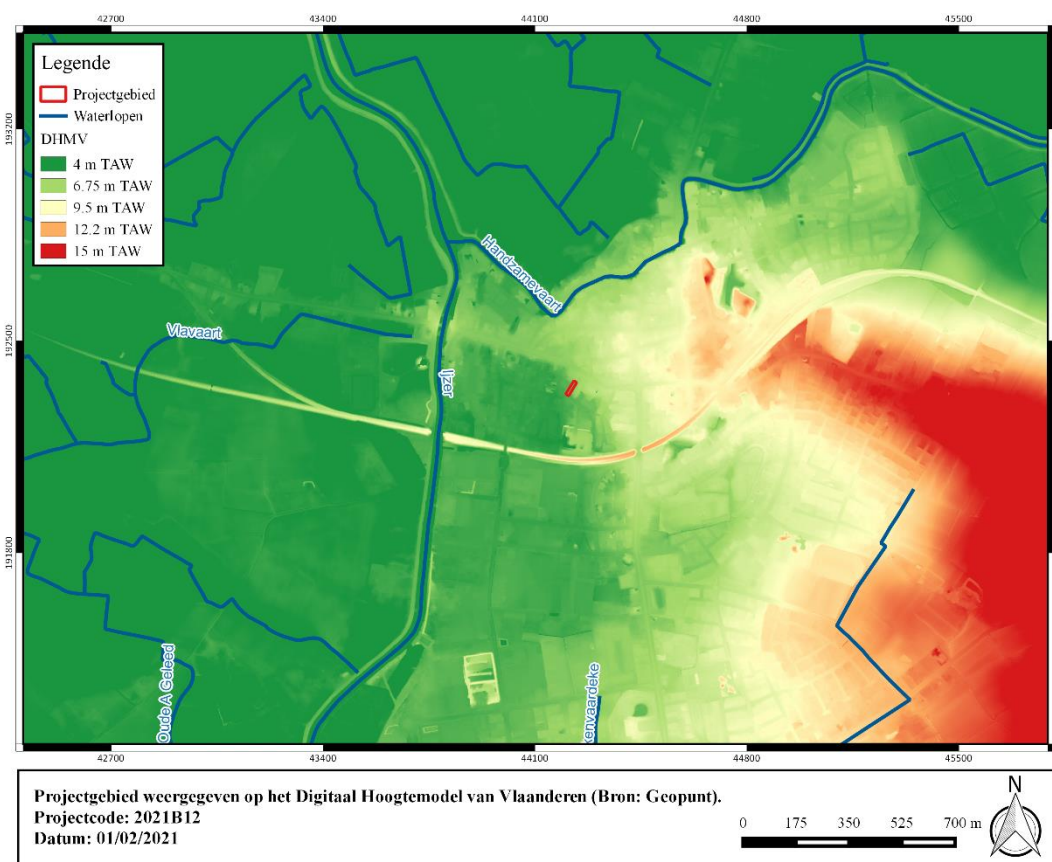

Figuur 6: Projectgebied weergegeven op de Traditionele Landschappenkaart (Bron: Geopunt).

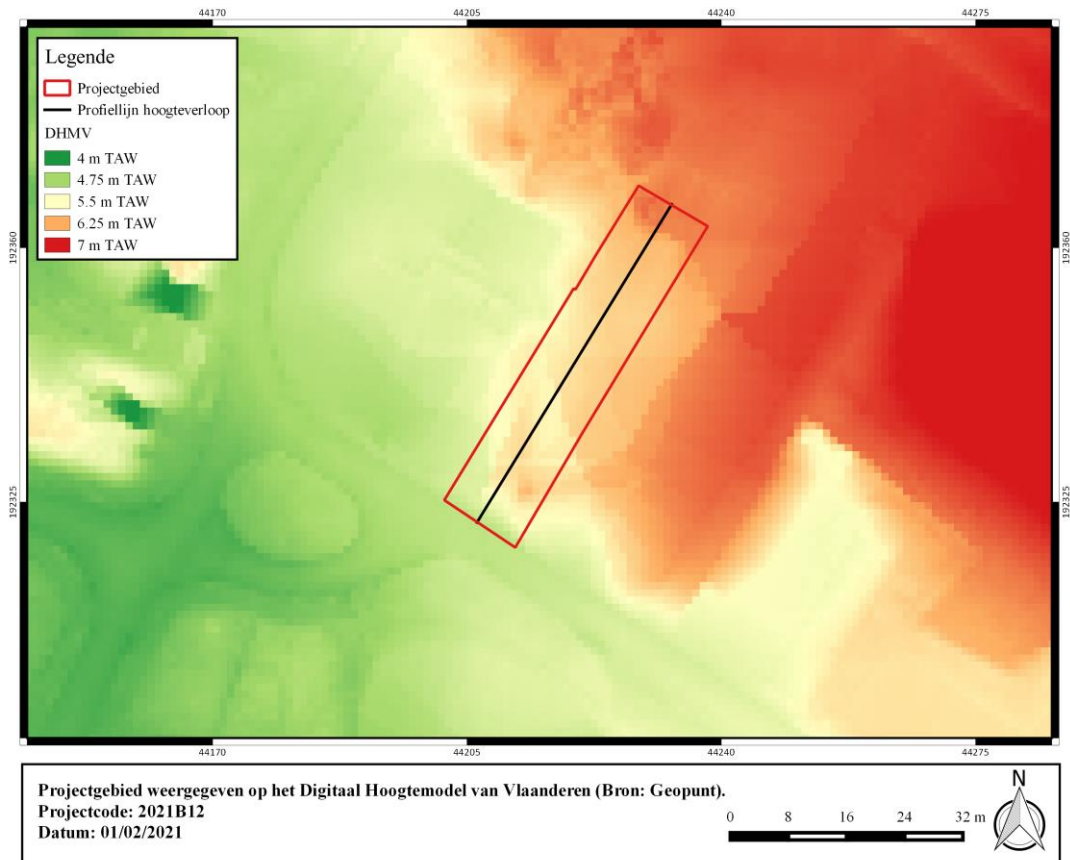

Figuur 7: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).

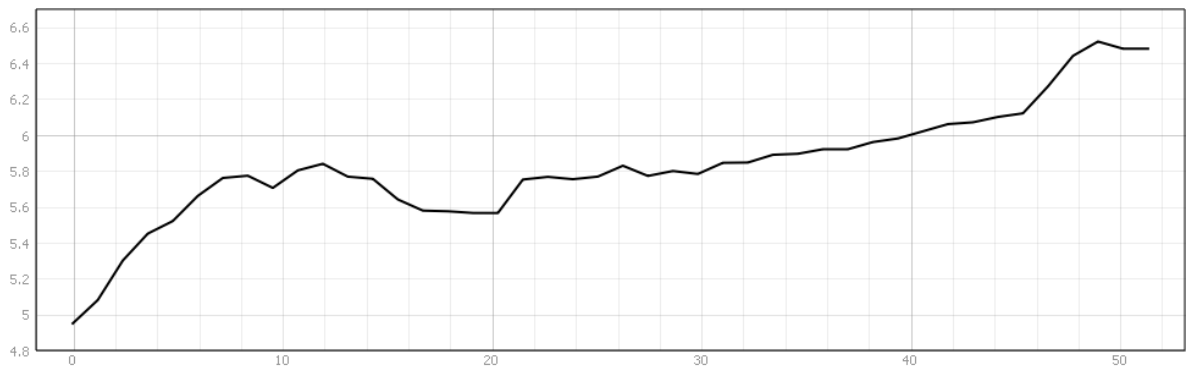

Figuur 8: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).

Figuur 9: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (Bron: Geopunt).

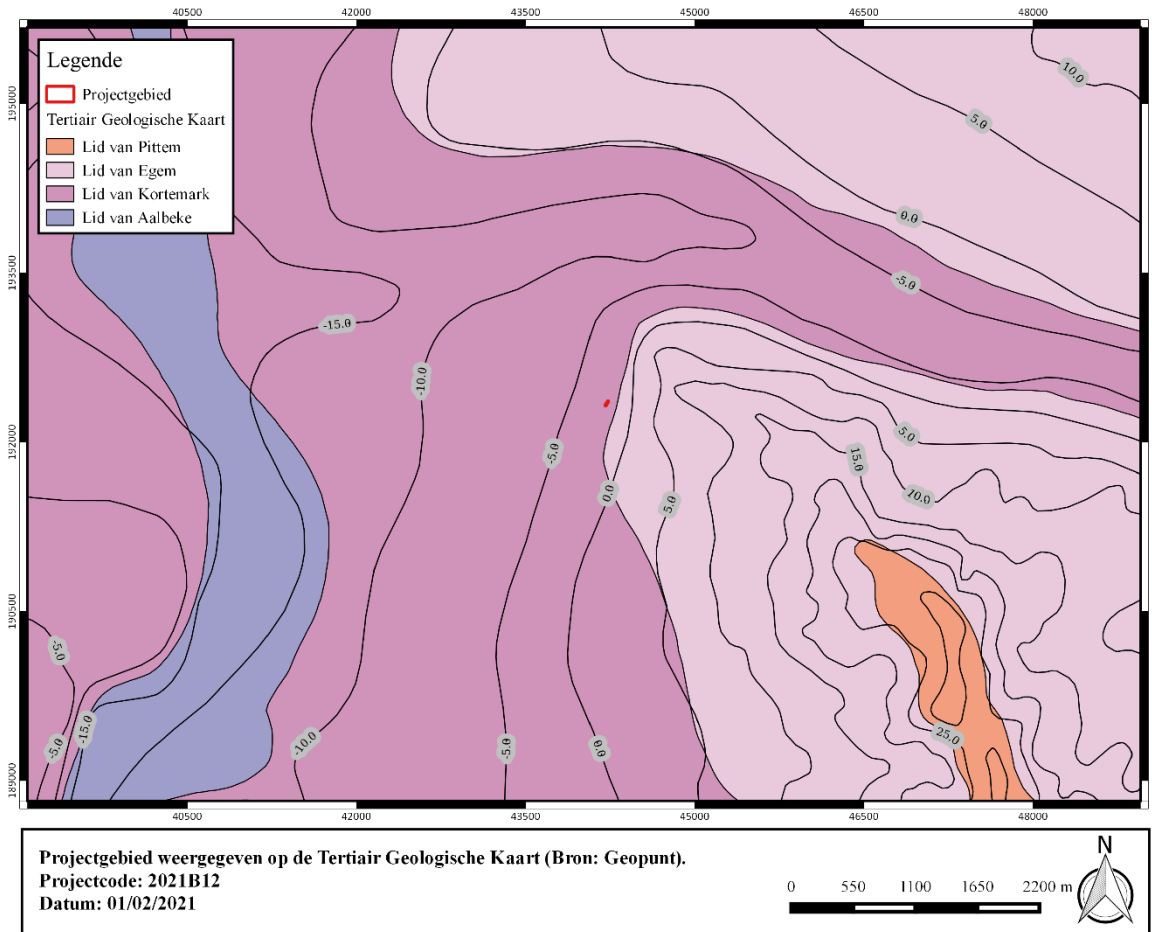
Figuur 10: Hoogtverloop, ZW-NO (Bron: Geopunt).

1.4.2.2 Tertiaire lithostratigrafie

Het projectgebied is gelegen in het **Lid van Kortemark (Formatie van Tielt)**. De Formatie van Tielt bestaat uit een fijn zandig en zandig marien sediment.

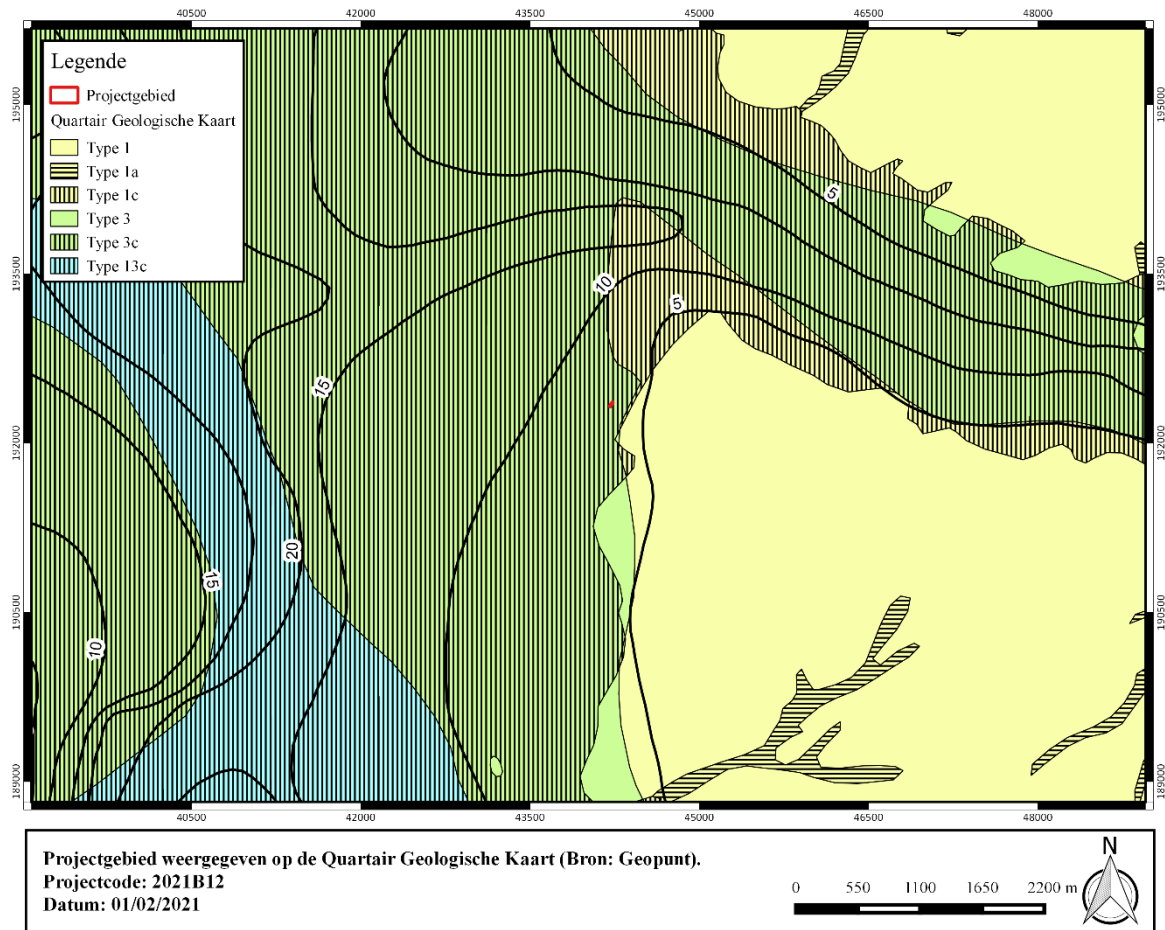
Het oudste lid is het Lid van Kortemark en bestaat uit horizontaal gelamineerd fijn zandig grof silt en kleiig-siltig zeer fijn zand. Het is afgezet in de overgangszone tussen de buitenkust en de open shelf.

Figuur 11: Projectgebied weergegeven op de Tertiair Geologische Kaart (Bron: Geopunt).

1.4.2.3 Quartaire lithostratigrafie

Het projectgebied is gelegen in het Quartair **Type 3c**. Het bestaat uit een basis van fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan gevolgd door een eolische afzetting van het Weichseliaan tot mogelijk Vroeg-Holoceen. Binnen deze afzetting kunnen mogelijks hellingsafzettingen van het Quartair voorkomen. Lokaal kan deze eolische afzetting afwezig zijn. De top bestaat uit een getijdenafzetting (marien en estuarien) van het Holoceen.

Figuur 12: Projectgebied weergegeven op de Quartair Geologische Kaart (Bron: Geopunt).

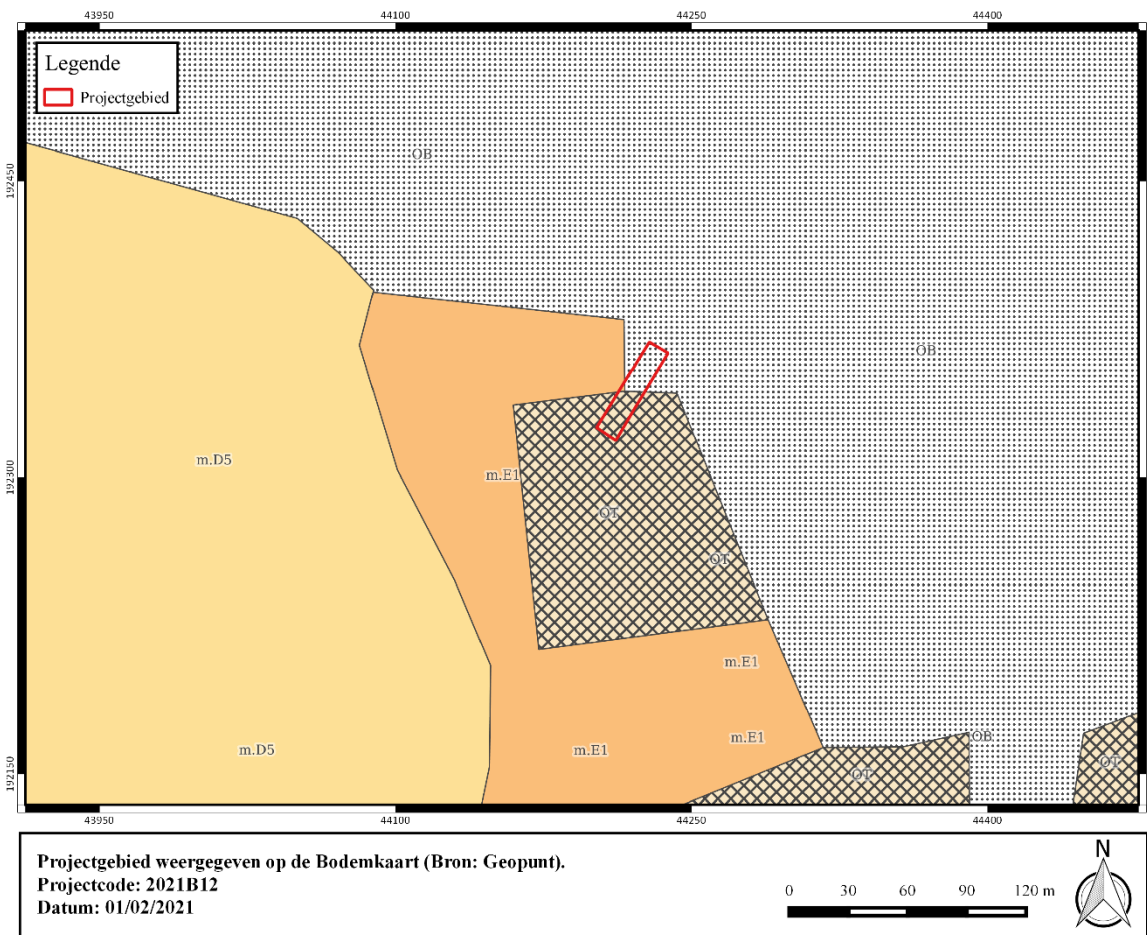
1.4.2.4 Bodemvormingsprocessen

De bodemkaart geeft drie bodemtypes weer, namelijk een zware klei van meer dan 100 cm dik met een homogene profielopbouw en een mogelijk sterk vergraven en verstoord grond.

Het bodemtype **m.E1** is een dekkleigrond (Middellandpolders). Deze bestaat uit zware klei tot klei en is meer dan 100 cm dik. De profielopbouw is tamelijk homogeen hoewel de bovengrond meestal iets lichter is dan de dieperliggende klei. Soms kan veen aangetroffen worden in de diepere ondergrond. Vanaf 40 cm diepte komen roestverschijnselen voor.

Het bodemtype **OT** is een sterk vergraven grond waarbij de natuurlijk aanwezige bodem volledig verstoord kan zijn.

Het bodemtype **OB** is een kunstmatig bodemtype waarbij de natuurlijke bodem sterk verstoord kan zijn door de aanwezige verharding of bebouwing. Hierdoor is het niet altijd mogelijk de natuurlijke bodem te herkennen.

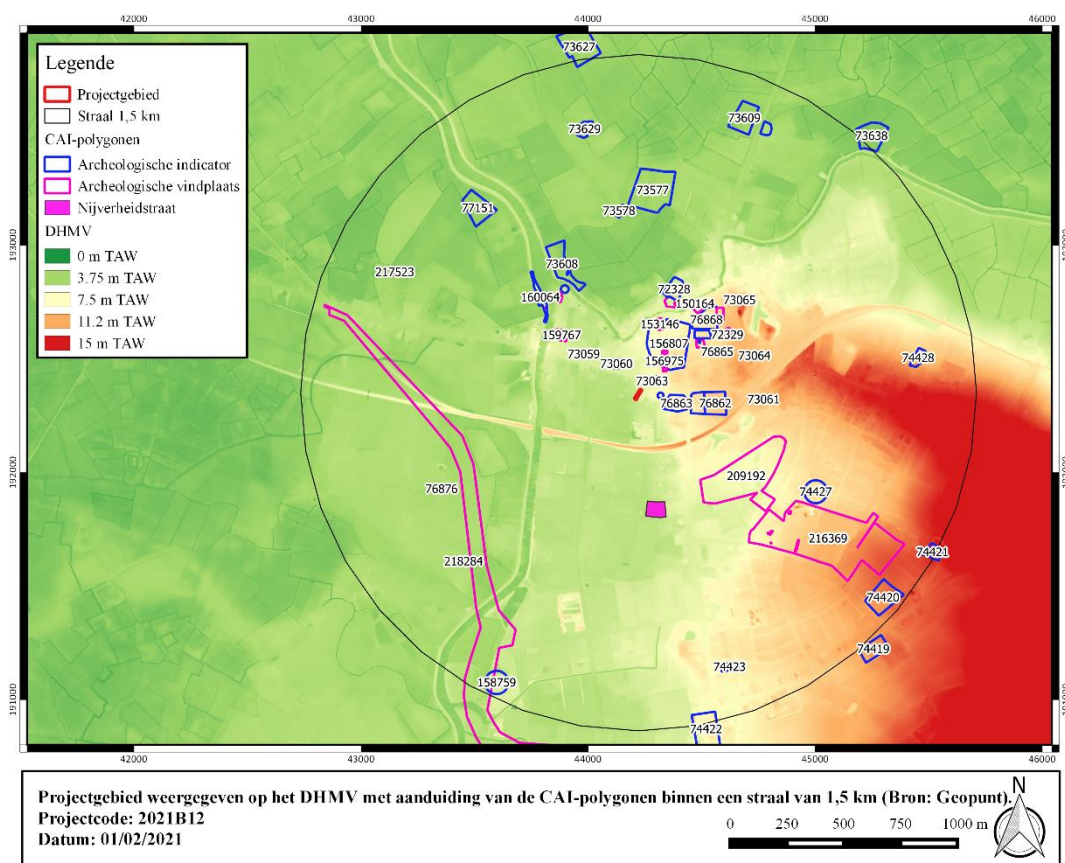
Figuur 13: Projectgebied weergegeven op de Bodemkaart (Bron: Geopunt).

1.4.3 Historische en archeologische voorkennis

1.4.3.1 Overzicht van de gekende archeologische waarden

Aan de Nijverheidstraat – ca. 430 meter ten zuiden van het plangebied – is recent een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd. Op het terrein werden begravingen uit de Nieuwste Tijd aangetroffen met goed bewaard skeletmateriaal, alsook de funderingen van kleine grafmonumentjes. In de toplaag van de ondergrond werden ook verschillende restanten van de grafmonumentjes zelf teruggevonden. Deze sporen wezen erop dat het onderzoeksgebied een deel van de vooroorlogse stedelijke begraafplaats aansneet. Verder werden ook verschillende sporen teruggevonden die toe te schrijven zijn aan bomkraters ten gevolge van de bombardementen tijdens de Eerste Wereldoorlog.¹

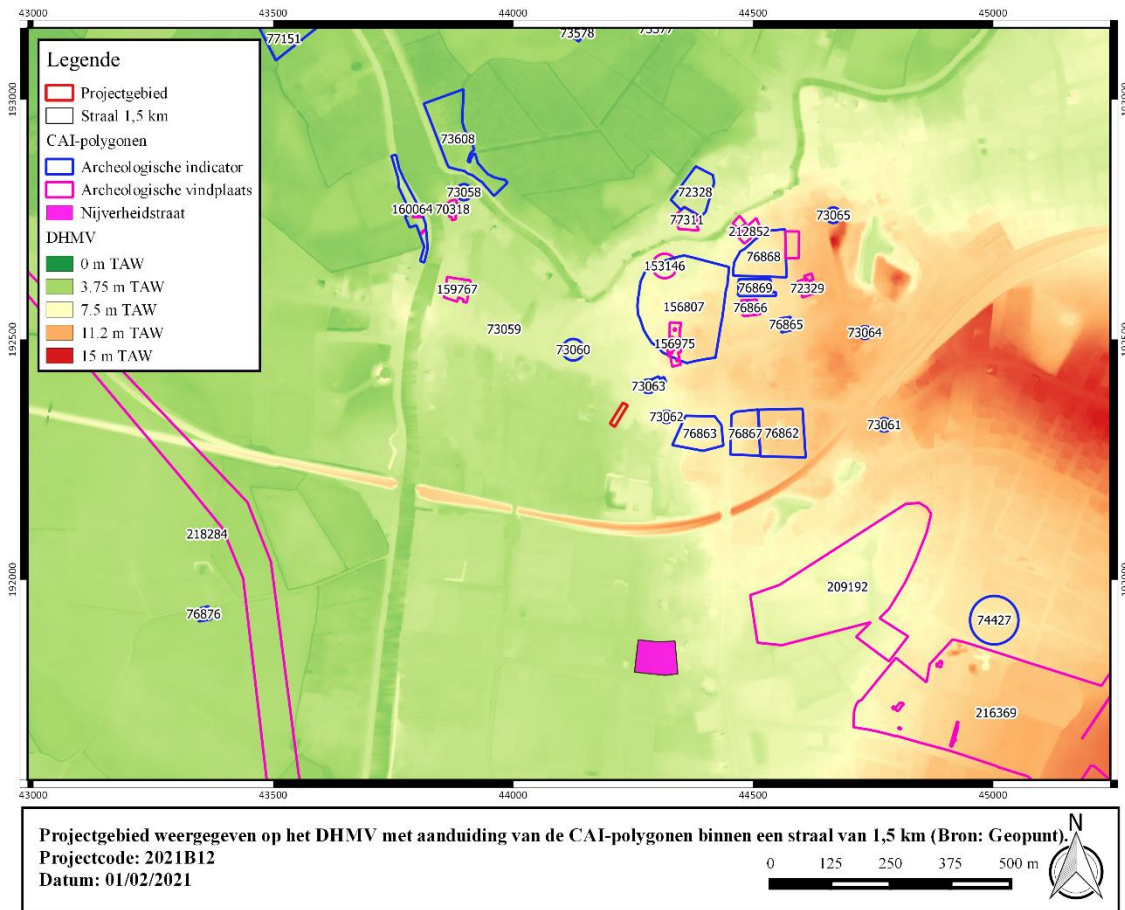
Ter hoogte van het onderzoeksgebied zelf zijn geen archeologische vindplaatsen of indicatoren gekend. Binnen een straal van 1500 m werden in het verleden al meerdere archeologische vindplaatsen en indicatoren geregistreerd. Ten zuidoosten van het projectgebied werden tijdens prospecties en opgravingen archeologische vaststellingen gedaan. Vooral sporen uit de late middeleeuwen en uit WO1 zijn sterk vertegenwoordigd, maar er zijn ook aanwijzingen voor menselijke aanwezigheid in de metaaltijden en de Romeinse tijd. Ten noorden en ten noordoosten zijn op meerdere locaties sporen van laatmiddeleeuwse bewoning en activiteiten aan het licht gekomen. Ook daar zijn sporen of restanten uit de Eerste Wereldoorlog niet zeldzaam.

Figuur 14: Projectgebied weergegeven op het DHMV met aanduiding van de CAI-polygonen binnen een straal van 1,5 km (Bron: Geopunt).

¹ Vanhoutte, C. Heyvaert, B. Bartholomieux, B. 2017. Nota Diksmuide Nijverheidsstraat: Programma van Maatregelen, p.4.

Figuur 15: Projectgebied weergegeven op het DHMV met aanduiding van de CAI-polygonen (Bron: Geopunt).

I. Archeologische vindplaatsen

70318	<p>Opgraving (2003); NK: 15 meter</p> <p>Volle middeleeuwen: zandpakket met verspoeld scherven- en botmateriaal, afkomstig van een vlakbij gelegen nederzetting in de polders die door overstromingen geteisterd werd.</p> <p>Late middeleeuwen: versterkt kasteel dat in 1270-1299 ter hoogte van de monding van de vaart in de IJzer gebouwd werd. De bouw van dit kasteel valt samen met de versterking van de stad met aarden wallen en een verdedigingsgracht met vier klassieke middeleeuwse poorten, en kadert in de troebelen tussen graaf Gewijde van Dampierre en zijn leenheer, Filips de Schone, koning van Frankrijk. In 1402 is er sprake van een echte stenen burcht. Bij het onderzoek werd het oostelijk deel van het hoofdgebouw aangesneden. Buitenwerks bedraagt de breedte 23m. De muurdikte komt op 4,3m. De afbraak was drastisch</p> <p>Bron: Pype P., M. Dewilde en F. Wyffels (2004) Het kasteel van Diksmuide (W-VI), in: Archaeologia Mediaevalis (kroniek) 27, p. 84.</p>
72329	<p>Controle van werken; NK: 15 meter</p>

	<p>Middeleeuwen: drie muren – stadsmestvaalt - afvalproducten van leerbewerking - heel wat organische resten: dierlijke resten, zaden, vruchten - postmiddeleeuwse kuil met hoofdzakelijk mensenbeenderen (knekelput)</p> <p>16^e eeuw: waterput met 18^e-eeuws materiaal</p> <p>Bron: Dewilde, M., Eryvynck, A., Van Neer, W., Lentacker, A. & Van Wanxele, P. 1992: Stadsarcheologisch onderzoek in Diksmuide (W.-VI.), <i>Archaeologia Mediaevalis</i> 15, 49-51.</p>
76524	<p>Controle van werken; NK: 15 meter</p> <p>Late middeleeuwen: afvalputten – beerputten – waterput</p> <p>Bron: Dewilde, M., Eryvynck, A., Van Neer, W., Lentacker, A. & Van Wanzele, P. 1992: Worstelen met de geschiedenis van Diksmuide. De inbreng van de archeologie, <i>Biekorf</i> 92.1, 32-44.</p>
76866	<p>Controle van werken (2011); NK: 15 meter</p> <p>Late middeleeuwen: stadhuis – kerkhof rondom de Sint-Niklaaskerk – muren uit verschillende bouwfases</p> <p>Onbepaald: muurstructuren, vermoedelijk resten van een gevangenis uit de 17^e eeuw.</p> <p>Bron: Dewilde, M. 2011: Rapportage vondstmelding. Stadhuis Diksmuide (West-Vlaanderen) 30/07/2011, onuitgegeven rapport.</p>
77311	<p>Controle van werken (Dewilde); NK: onbepaald</p> <p>Late middeleeuwen: "archeologisch niveau" met materiaal uit de eerste helft van de 14de eeuw</p> <p>17de eeuw: klooster – huisjes van het klein begijnhof, bij uitbreidingswerken werden enkele constructieresten gevonden.</p> <p>Bron: Dewilde, M. 1987: Archeologische waarnemingen in Diksmuide, in <i>Archaeologia Mediaevalis</i>, 13-14/03/1987, p. 66</p>
150164	<p>Mechanische prospectie (2009); NK: 15 meter</p> <p>Late middeleeuwen: gracht – daarnaast ook recentere structuren en puinlagen</p> <p>Bron: Trommelmans, R., Mestdagh, B., Heyvaert, B. & Acke, B. 2009: Archeologische prospectie Vismarkt Diksmuide (prov. West-Vlaanderen), onuitgegeven rapport, Vzw Katholieke Bejaardenzorg Westhoek.</p>
151468	<p>Mechanische prospectie (2010); NK: 15 meter</p> <p>Volle middeleeuwen: In het profiel van de proefputten was een organisch zwart pakket aanwezig (veel aardewerk, dierlijk bot, hout en leer): waarschijnlijk een volmiddeleeuws ophogingspakket dat ook op de Grote Markt werd aangetroffen. Daaronder derde archeologische niveau dat teruggaat tot de 12de eeuw.</p>

	<p>Late middeleeuwen: Verschillende bakstenen en houten structuren / paaltjes, die duiden op bewoning op het terrein rond de 15de eeuw.</p> <p>Bron: Heyvaert, B.; Van Hove, S.; Acke, B., 2010. Archeologische prospectie Reuzenmolenstraat Diksmuide (prov. West-Vlaanderen). Basisrapport - oktober 2010, onuitgegeven rapport.</p>
153146	<p>Controle van werken; NK: 250 meter</p> <p>Nieuwe tijd: aardewerk</p> <p>Bron: de Loë, A.S.A.B., 17, p.48</p>
155185	<p>Controle van werken</p> <p>Middeleeuwen: een van de toegangen tot het domein van de heren van Diksmuide - de poort bestaat uit twee in een rechte hoek uitgeklapte stukken van de omheiningsmuur - mogelijke sporen van de gracht rond de verdwenen motte van Diksmuide.</p> <p>Bron: Dewilde, M. 1993: Stadsarcheologie in Diksmuide (W.-Vl.), Archaeologia Mediaevalis 16.1, 61-62.</p>
156975	<p>Opgraving (2011); NK: 15 meter</p> <p>Volle middeleeuwen: oost-west georiënteerde gracht met beschoeiing, mogelijk 12 m breed (gaat mogelijk terug op de 9de-eeuwse burchtgracht en de gracht rond de pre-stedelijke kern van de 11de eeuw), waarschijnlijk werd de gracht helemaal opgegeven na voltooiing van de nieuwe stadsgracht, aangelegd tussen 1270 en 1359 - een groot aantal kuilen: terrein was vrij intensief aangewend voor de extractie van het onderliggende substraat (klei), dit kan in verband gebracht worden met bv de bereiding van huttenleem of bepaalde artisanale activiteiten zoals pottenbakken - ophogingspakket net boven de moederbodem uit de 12de - 13de eeuw met veel vondstmateriaal - ophoging van het terrein en indeling ervan in bouwkavels ahv greppelstructuren (vanaf late 12de eeuw of vroege 13de eeuw) - het zogenaamde "zwarte" pakket is geen homogeen organisch pakket, maar een opeenvolging van verschillende pakketten verspitte moederbodem en organische (mest)pakketten, die in meerdere fasen tot stand gekomen zijn vanaf de late 12de - vroege 13de eeuw tot de late middeleeuwen (dus de delen van het terrein van de pre-stedelijke kern werden opgegeven, genivelleerd en opgenomen binnen de verdere "stads"uitbreiding – aardewerk – textielfragmenten, dierlijk bot, leerfragmenten, glas</p> <p>Late middeleeuwen: tonwaterputten – riolering – waterput – beerput</p> <p>Bron: Pype, P., Boncquet, T. & De Gryse, J. 2011: Archeologisch onderzoek op de Gouden Leeuw-site (Diksmuide, prov. West-Vlaanderen), onuitgegeven rapport Ruben Willaert bvba, Lapeirre woningbouw bvba.</p>
158908	<p>Mechanische prospectie (2010); NK: 15 meter</p> <p>WO I: sleuf 1: betonnen vloerplaat van een bunker met aanzet van wand aan frontzijde. Aan de achterzijde lijkt de structuur open te zijn geweest - sleuf 2: betonnen vloerplaat van een bunker; gedeeltelijk ontmanteld waardoor de wapening zichtbaar werd</p>

	<p>WO I: loopgraven</p> <p>Bron: Verboven H. (red.) 2012, Syntheserapport over de aanpak, methodiek, resultaten en aanbevelingen van het WO I erfgoed onderzoek, Intern Rapport Onroerend Erfgoed, Brussel.</p>
159767	<p>Mechanische prospectie (2011); NK: 15 meter</p> <p>Late middeleeuwen: restanten van middeleeuwse occupatielagen en tal van middeleeuwse aardewerkfragmenten (vooral grijs reducerend gebakken aardewerk) bewaard onder WO I-puinlaag.</p> <p>WO I: puinlaag die kan geassocieerd worden met verwoestingen uit WO I: bouwpuin, schrapnell, kogelfragmenten, stukken soldatenschoeisel, bom</p> <p>Bron: Wuyts F. & Deconynck J. 2011, Diksmuide Kasteelstraat. Rapportage archeologisch proefsleuvenonderzoek 26/10/2011 - 28/10/2011, GATE-rapport 31.</p>
209192	<p>Mechanische prospectie (2013); NK: 15 meter</p> <p>Romeinse tijd: enkele onregelmatige greppelstructuren in het uiterste noordoosten van het gebied.</p> <p>Late middeleeuwen: restant van de zuidelijke stadsomwalling, ook gekend via historische bronnen en nog zichtbaar in de topografie. 8 tot 28m breed - resten van een uitgestrekte laatmiddeleeuwse buitenwijk. Zone met groot aantal greppel- en grachtsructuren. Daarnaast paal- en andere kuilen - 14e- 15e eeuws aardewerk, botmateriaal, bouwpuin binnen het areaal van de stadsomwalling.</p> <p>WO I: resten van De Slag om de Ijzer oktober- november 2015, met name van Duitse loopgraven, die in oorsprong teruggaan op Franse en Belgische stellingen.</p> <p>Bron: Pype P., De Smaele B. 2015: Diksmuide Tuinwijk, ADEDE archeologisch rapport 44, Gent.</p>
212852	<p>Mechanische prospectie (2016); NK: 15 meter</p> <p>Late middeleeuwen: 2 kuilen, één met o.a. kersenpitten in de vulling. Wellicht te relateren aan een tuinindeling van deze locatie in de late middeleeuwen/ nieuwe tijden.</p> <p>Nieuwste tijd: muurwerk uit de fase van de wederopbouw na WOI, gefundeerd op puinpakketten. - resten van prikkeldraad en herbruik van materiaal van smalspoorwegen, te relateren aan versterkingen uit WOI op deze locatie.</p> <p>Bron: De Smaele B., Pieters H. 2016: Archeologisch onderzoek op de site Vismarkt te Diksmuide, ADEDE Archeologisch Rapport 64, Gent</p>
216369	<p>Mechanische prospectie (2017); NK: 15 meter</p> <p>Metaaltijden: circulaire en rechthoekige structuren, greppels en kuilen. Volgens de onderzoekers wellicht funeraire structuren.</p>

	<p>WO I: loopgraaf</p> <p>Bron: https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/3810</p>
217523	<p>Mechanische prospectie (2010); NK: 15 meter</p> <p>Late middeleeuwen: rood aardewerk</p> <p>20^e eeuw: schrapnelresten. Van de aan de hand van historische bronnen aanwezige versterkingen werd geen spoor teruggevonden.</p> <p>Bron: Dewilde M. 2013: De sporen van de 'Grote' Oorlog archeologisch onderzocht. Proefsleuvenonderzoek aan de Kaaskerkestraat in Kaaskerke (Diksmuide), Intern aOE-rapport, Brussel.</p>
218284	<p>Mechanische prospectie (2017); NK: 15 meter</p> <p>20^e eeuw: Goed bewaarde resten van bomkraters, loopgravenstelsels en enkele schuilpaatsen langs zowel Belgische als Duitse zijde uit het begin van WO1.</p> <p>Bron: Barthololmieux, B. & Vanhoutte, C. 2017: Archeologienota Diksmuide Omleidingsweg (prov. West-Vlaanderen). Monument Vandekerckhove nv, Ingelmunster.</p>

II. Archeologische indicatoren

Historisch-cartografische en iconografische data

72328	<p>Indicator cartografie; NK: 15 meter</p> <p>Late middeleeuwen: klooster - typisch pleinbegijnhof, bestaande uit twee huizenrijen gelegen langs de lange zijden van een grosso modo driehoekig begraasd pleintje met centraal gelegen ronde waterput. Na de Eerste Wereldoorlog heropgebouwd.</p>
73058	<p>Indicator cartografie; NK: 150 meter</p> <p>Middeleeuwen: molen</p>
73059	<p>Indicator cartografie; NK: 150 meter</p> <p>Middeleeuwen: molen</p>
73060	<p>Indicator cartografie; NK: 150 meter</p> <p>18^e eeuw: molen</p>
73061	<p>Indicator cartografie; NK: 150 meter</p> <p>Middeleeuwen: molen</p>
73062	<p>Indicator cartografie; NK: 150 meter</p>

	Middeleeuwen: molen
73063	Indicator cartografie; NK: 150 meter Middeleeuwen: molen
73064	Indicator cartografie; NK: 150 meter Middeleeuwen: molen
73065	Indicator cartografie; NK: 150 meter Middeleeuwen: molen
73602	Indicator cartografie; NK: 150 meter 18 ^e eeuw: molen
73609	Indicator cartografie Late middeleeuwen: site met walgracht
73629	Indicator cartografie 19 ^e eeuw: hoeve
74419	Indicator cartografie Late middeleeuwen: site met walgracht
74420	Indicator cartografie Late middeleeuwen: site met walgracht
74421	Indicator cartografie Late middeleeuwen: site met walgracht
74422	Indicator cartografie Late middeleeuwen: site met walgracht
74423	Indicator cartografie Late middeleeuwen: site met walgracht
74426	Indicator cartografie Late middeleeuwen: site met walgracht
74427	Indicator cartografie Late middeleeuwen: site met walgracht

74428	Indicator cartografie Late middeleeuwen: site met walgracht
76862	Indicator cartografie; NK: 150 meter Late middeleeuwen: kloostergebouwen en kerk – Zwarte zustersklooster
76863	Indicator cartografie; NK: 150 meter Late middeleeuwen: gasthuis - bouw 1ste helft 16de eeuw (1538 eerste vermelding) - in 1870 wordt het oude complex vervangen door een nieuw (neoclassicistisch) - in 1970 afgebroken om plaats te maken voor serviceflats
76865	Indicator cartografie; NK: 150 meter Late middeleeuwen: lakenhalle
76867	Indicator cartografie; NK: 150 meter 16 ^{de} eeuw: Voormalig klooster en kerk van de paters Recollecten of Minderbroeders Franciscanen, heropgebouwd in de jaren 1920. In de volksmond bekend als "Paterskerk". nu cultureel centrum en plaatselijke openbare bibliotheek
76868	Indicator cartografie; NK: 250 meter Volle middeleeuwen: motte
76869	Indicator cartografie; NK: 250 meter Volle middeleeuwen: kerk – 2 keer heropgebouwd, kerkhof rond de kerk werd ca. 1784 ontruimd en overgebracht naar de Woumenweg.
76876	Indicator cartografie 18 ^e eeuw: kapel
77151	Indicator cartografie Late middeleeuwen: site met walgracht
156807	Indicator cartografie; NK: 15 meter Middeleeuwen: circulaire vorm in het stratenplan (oude stadskern)
157483	Indicator cartografie WO II: bunker

Veldprospecties

73577	Veldprospectie (1980); NK: 150 meter Nieuwe tijd: aardewerk
73578	Veldprospectie (1980); NK: 150 meter Nieuwe tijd: aardewerk
73608	Veldprospectie (1980); NK: 150 meter Nieuwe tijd: bewoonde site
73627	Veldprospectie (1980); NK: 150 meter 18 ^e eeuw: onbepaald
73638	Veldprospectie (1980); NK: 150 meter 18 ^e eeuw: steenbakkerij

Geofysisch onderzoek

160064	Geofysisch onderzoek: NK: 15 meter WO I: loopgraven - gradiometer: sporen van mogelijk 2 communicatieloopgraven.
--------	---

Luchtfotografie

158759	Indicator luchtfotografie Late middeleeuwen: site met walgracht
--------	--

Onbepaald

155479	Onbepaald; NK: 15 meter Late middeleeuwen: twee, haaks op elkaar staande grachtgedeelten: - oudste gracht: OW-richting en omsluit vermoedelijk het areaal tussen de Handzamevaart en de Reuzemolenstraat, Grote Markt en Debreyne-Peellaertstraat in de vulling: 13de-eeuws schervenmateriaal
--------	---

1.4.3.2 Historische context en bekende archeologische vindplaatsen

Door de ligging op de grens van het zandleemgebied is het niet uitgesloten dat het gebied vanouds in gebruik genomen werd door de landbouw. Aan het sportplein van Diksmuide zijn recent circulaire en rechthoekige structuren, greppels en kuilen aangetroffen (wellicht funeraire structuren) die te dateren zijn in de metaaltijden. Aan de Tuinwijk zijn bij een onderzoek in 2015 tevens onregelmatige greppelstructuren aangetroffen uit de Romeinse tijd. Deze locaties situeerden zich op iets hoger gelegen terrein langs het alluvium van de IJzer, wat ze aantrekkelijk maakte voor bewoning en bewerking. Het plangebied zelf is eerder gelegen binnen het alluvium van de IJzer wat het minder geschikt maakte. Desalniettemin kunnen sporen die de middeleeuwen predateren geenszins uitgesloten worden. De randen van het alluvium moeten overigens ook een zekere aantrekkingskracht uitgeoefend hebben op groepen jager-verzamelaars die de randen van het alluvium uitkozen om er specifieke activiteiten uit te voeren, zoals bv. visvangst.

In het verleden werd de hypothese geformuleerd dat in de 9de eeuw in Diksmuide, net zoals in bijvoorbeeld Alveringem, Veurne, Souburg en Middelburg, een ronde vluchtburcht opgericht werd als onderdeel van de zgn. *castella recens facta*². Deze burchten (*castella*) maakten volgens deze hypothese deel uit van een verdedigingslinie tegen de invallen van de Noormannen. Deze burcht werd ten westen van de Grote Markt gelokaliseerd, op basis van anomalieën in de Poppkaart uit het midden van de 19de eeuw³. Op de Gouden Leeuwsite werd een brede OW georiënteerde gracht aangetroffen, waarvan het verloop treffende overeenkomsten vertoont met de circulaire structuur⁴.

De aard en de omvang van de bewoning in de 10de eeuw is vooralsnog vrij onduidelijk. In elk geval krijgt Diksmuide in 958 de toestemming van Boudewijn III, graaf van Vlaanderen, om een jaarmarkt te houden. Na de overstromingen in het kustgebied tijdens de eerste helft van de 11de eeuw ontstond op de rand van het overstromingsgebied een kleine nederzetting, die vrij snel in belang toenam. Aanwijzingen hiervoor zijn de oprichting van een kapel in 1089 en de vestiging van de heren van Esen als burggraven van Diksmuide op het einde van de 11de eeuw⁵. In deze pre-stedelijke nederzetting is de Vismarkt hoogstwaarschijnlijk als de oudste markt te beschouwen.

Zowel de vraag naar de precieze omvang van deze handelskern en de vraag of deze al dan niet omwijd was, bleef lange tijd onbeantwoord. Bij het prospectieonderzoek dat in 2016 door Ruben Willaert nv uitgevoerd werd op de Grote Markt van Diksmuide, onder de oudste ophogingspakketten, een gedempte gracht aangetroffen⁶. Het gaat om een zeer brede gracht, die over de volledige lengte van de Grote Markt loopt. Op de bodem kwam een dik pakket zwarte, plastische klei voor. Dit pakket, dat de gebruiksfase van de gracht vertegenwoordigt, kwam tot stand door accumulatie van fijn organisch materiaal in nagenoeg stilstaand water. Bovenop dit grachtslib konden verschillende dempingspakketten geregistreerd worden. Deze pakketten vertegenwoordigen de opgave van de gracht en het nivelleren van het terrein in functie van de herinrichting ervan en de aanleg van de Grote Markt. Het is vrij waarschijnlijk dat het hier gaat om de gracht van de pre-stedelijke nederzetting. Deze gracht sluit D-vormig aan op de laatste meander van de Handzamevaart, vooraleer die in de IJzer uitmondt. De opgave van de gracht is in de 13de eeuw te situeren, wanneer de Grote Markt tot stand komt.

² VAN WERVEKE 1965,

³ DE MEULEMEESTER 1981, 56-57; DE MEULEMEESTER 1986, 82-83. De cirkel, zoals die bijvoorbeeld in Veurne en Bergues zeer herkenbaar is, wordt in Diksmuide eigenlijk veroorzaakt door een bocht in de Handzamevaart (schriftelijke mededeling M. Dewilde).

⁴ PYPE, BONCQUET & DE GRYSSE 2012, 173-175.

⁵ Diksmuide werd na 1089 afgesneden van de moederparochie Esen (DE MEULEMEESTER 1986, 83).

⁶ DE GRYSSE 2017, in opmaak.

Vanaf het einde van de 11de eeuw groeit Diksmuide uit tot een belangrijke zeehaven. De monding van de IJzer drong op dat ogenblik nog zeer diep het binnenland in. Het belang van de stad wordt o.a. geïllustreerd door de toekenning van de stadsrechten midden 12de eeuw (waarschijnlijk voor 1163)⁷. Algemeen wordt aangenomen dat rond het einde van de 12de eeuw een tweeledig mottekasteel opgericht werd⁸. Deze motte wordt op basis van de historische bronnen enerzijds en de huidige percelleringspatronen anderzijds ten noorden van de Sint-Niklaaskerk gesitueerd. Het neerhof zou zich volgens deze hypothese tussen het opperhof en de Handzamevaart situeren. Waarschijnlijk werd de motte in opgegeven om de uitbreiding van Diksmuide langs de Handzamevaart mogelijk te maken. De militaire functie werd overgenomen door de stadsomwalling, die vanaf 1270 werd aangelegd, en het versterkt kasteel, dat in de loop van de 13de eeuw opgericht werd ter hoogte van de samenloop van de IJzer en de Handzamevaart (vandaar huidige benaming Kasteelstraat)⁹.

Door inpoldering en verzanding zal de scheepsvaart geleidelijk aan onmogelijk worden. De indijking van de IJzerbedding – wellicht reeds in de 1^e helft van de 12^e eeuw, zou in de percelering nog talrijke sporen van ringdijken achterlaten. Deze steeds opschuivende bedijking wordt bekroond met de aanleg van de IJzerdijk die zich ca. 350 meter ten westen van het plangebied situeert, aan de linker oever van de ijzer.

In een volgende fase werd de stad uitgebreid in zuidelijke richting. Het dambordpatroon wijst erop dat deze uitbreiding zeer planmatig verliep vanaf de Grote Markt met in het verlengde de huidige Generaal-Baron Jacquesstraat. De uitbreiding was duidelijk geënt op de Ieperstraat. De inrichting van de Grote Markt in het derde kwart van de 13de eeuw dateert deze uitbreiding. De stichting van het begijnhof en de vermelding van de Huidevettersdijk wijst erop dat de bewoning nu ook aan de overzijde van de Handzamevaart voorkwam.

Diksmuide vormt tussen de 13^e en de 15^e eeuw een belangrijk centrum voor de lakenproductie, gespecialiseerd in het oude luxueuze zware laken. De Honderdjarige Oorlog en het opstarten van een eigen productie in Engeland betekent de ondergang van de lakennijverheid.

Waarschijnlijk werd de stad onder graaf Gewijde van Dampierre, tussen 1270 en 1299, versterkt met aarden wallen en een verdedigingsgracht met vier poorten¹⁰. De contouren van deze eerste stadsversterking corresponderen min of meer met de tweede omwalling, aangelegd in 1359 na een uitbreiding van de stad in noordelijke richting. In het begin van de 15de eeuw werd de omwalling aangepast op initiatief van de heer van Diksmuide. Dankzij deze heraanleg ontstond een rechthoekig areaal en werd de stad met 1/3 uitgebreid. De volgende uitbreiding- verder in zuidelijke richting- kwam tot stand rond 1430. De uitbreiding was een poging om de lakennijverheid nieuw leven in te blazen en nieuwe arbeiders aan te trekken binnen een nieuwe omwalde nederzetting. T.g.v. financiële problemen werd enkel de omgrachting gerealiseerd¹¹. Deze gracht werd aangetroffen bij het archeologisch onderzoek aan de Tuinwijk.¹² Het plangebied situeert zich precies buiten de stadsomwalling.

De geografische situering van de kloosters én de nieuwe omwalling is typerend voor de bevolkingsevolutie van Diksmuide. Begin 15e eeuw breidde men de omwalling uit met het oog op een bevolkingstoename. Ca. 15e eeuw was de bevolking bijna verdubbeld waardoor

⁷ T.g.v. de stichting van Nieuwpoort in 1163 verloor Diksmuide haar rol als belangrijke zeehaven.

⁸ De hypothese is gebaseerd op analogie met andere steden en de gangbare tradities. De inventaris van Onroerend Erfgoed meldt: ‘De eerste heer van Beveren, Diederik (1120-1148) wiens zoon Jordaan, burggraaf van Diksmuide wordt (vermeld in diplomatieke stukken in 1157), laat te Beveren een motte opwerpen. Vermits motteversterkingen in deze periode in tal van Vlaamse steden opgeworpen werden en vermits de heren van Beveren vasthouden aan de mottetraditie, lijkt het aannemelijk dat ze ook in Diksmuide een mottekasteel hebben opgericht.’ (<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/121990>).

⁹ DE MEULEMEESTER 1986, 84.

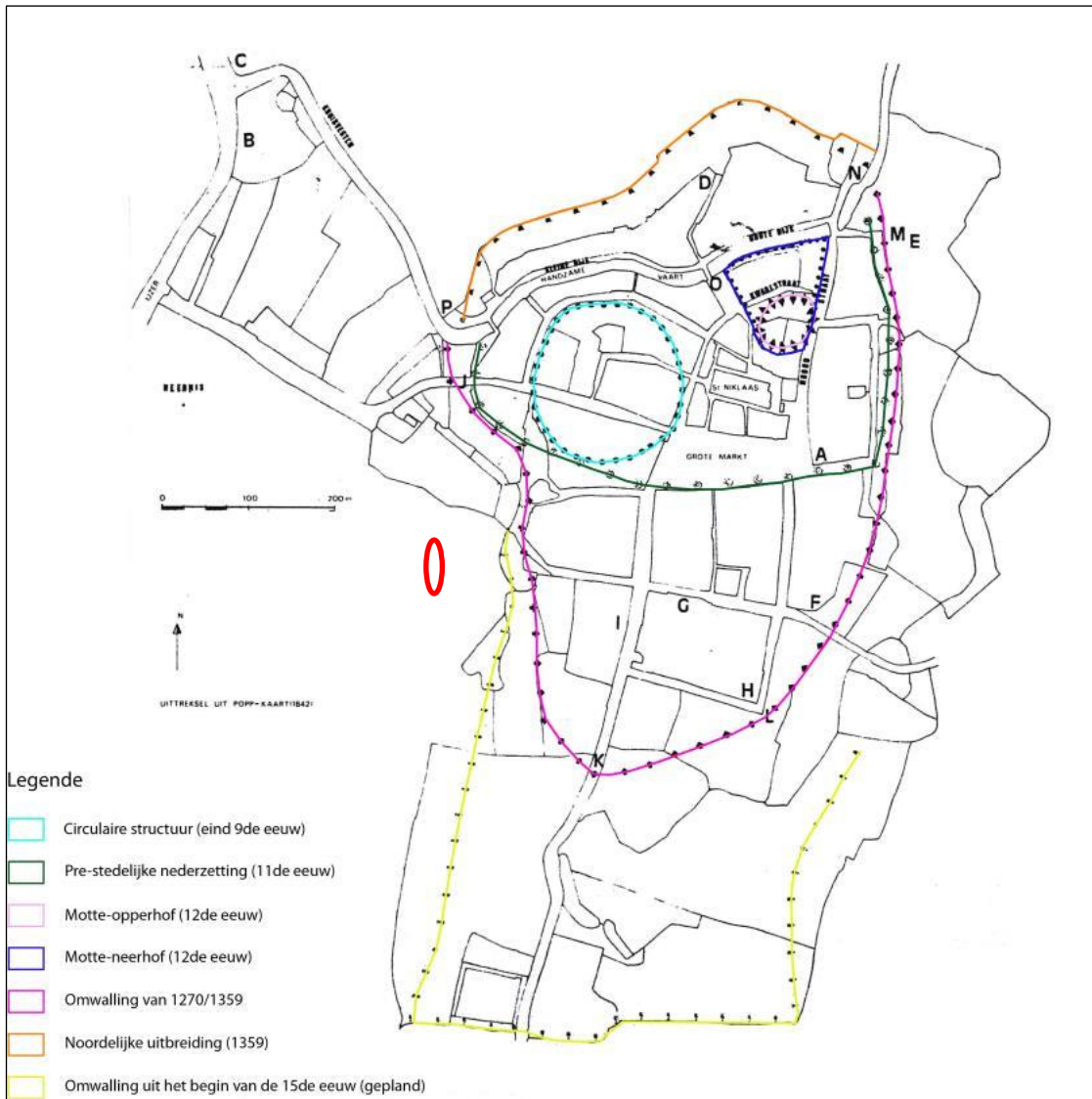
¹⁰ Sommigen dateren de eerste stadsomwalling in het begin van de 13de eeuw.

¹¹ DE WILDE 1986.

¹² PYPE P., DE SMAELE B. 2015

kloosters zich buiten of aan de rand van de stad vestigden. Vanwege een terugval van de bevolking in het laatste kwart van de 15^e eeuw worden de kloosters weer binnen de stadsomwalling gebracht.

Figuur 16: Reconstructie van de stadsontwikkeling op de kadasterkaart van Popp met aanduiding van het onderzoeksterrein (rood). (DEWILDE 1986, 134-157.)

Gedurende de 17^e eeuw lijdt Diksmuide zwaar onder de Tachtigjarige Oorlog en onder het krijgsgewoel in het kader van de imperialistische ambities van Lodewijk XIV. In deze periode wordt de stad verder versterkt. De Fransen nemen de stad een derde maal in in 1688 (waarbij nadien wellicht de versterkingen gesloopt worden).

1.4.4 Archeologische indicatoren en cartografische bronnen

De oudste cartografische weergave van het plangebied is op de Deventerkaart. Het plangebied situeert zich precies ten westen van de omwalling van de 13^e eeuw en de zuidelijke uitbreiding van de omwalling uit de 15^e eeuw. Verder ten westen van het plangebied situeert zich de IJzer, die aan de oostzijde niet bedijkt is. Vermoedelijk bestaat het plangebied in deze periode uit een alluviale overstromingsvlakte precies buiten de stadsgrenzen, waardoor het terrein allicht ongunstig was voor bewoning.

Een plan uit 1647 toont het beleg van Diksmuide. Zoals reeds vermeld, wordt Diksmuide in de loop van de 17^e eeuw verder versterkt door de voortdurende dreiging van de Tachtigjarige Oorlog en de imperialistische ambities van Lodewijk XIV. Ter hoogte van het projectgebied zijn duidelijk een aantal ravelijnen waar te nemen. Op een plan uit 1673 zijn deze ravelijnen ter hoogte van het plangebied niet langer weergegeven - maar zijn rondom de stad wel een ruim aantal bastions te zien. Deze zijn omgeven door een brede gracht. Tussen de bastions situeren zich een aantal vooruitgeschoven ravelijnen. Helaas ontbreekt betrouwbaar kaartmateriaal om te kunnen bepalen in welke mate het plangebied samenvalt met elementen van de 17^e-eeuwse stadsversterking. Er kan enkel gesteld worden dat er wel degelijk een verwachting is om hier structuren van aan te treffen in de bodem.

Een luchtfoto uit WO I geeft mogelijk meer inzicht in de locatie van het plangebied in relatie tot de stadsversterking. Net ten westen door het projectgebied zien we een ruim 20 meter brede watermark. Deze komt overeen met één van de (post-middeleeuwse) bastioneringen rondom de stad. Door de gebrekkige afwatering tijdens de oorlog ontstond deze watermark waarbij lage zones in het landschap opgevuld worden met water, net ten oosten van deze watermark bevindt zich dus het hoger gelegen heuvellichaam (bastionering) waar het projectgebied zich op situeert. Het plangebied valt dus vermoedelijk samen met een bastion.

Aan het eind van de 17^e eeuw worden de versterkingen geslecht. Op de Ferrariskaart is ter hoogte van het plangebied een helling weergegeven. Allicht betreft het de helling richting de stadsgracht, zoals deze ook blijkt uit de luchtfoto's van WO I. Het plangebied staat gekarteerd als weiland. Bebouwing in de omgeving van het plangebied is nauwelijks aanwezig. Vermoedelijk was het vochtig weiland niet gunstig voor bewoning. Binnen de projectgrenzen is wel een opvallende grachtstructuur aanwezig. Mogelijk betreft dit een bleekweide. Laken is een zeer fijn geweven wollen stof die glanzend en waterdicht gemaakt wordt door een proces van vollen, klaarden en scheren dat meerdere keren wordt herhaald. Het laken wordt opgespannen op zogenaamde lakenramen, verticale houten palen waaraan het laken opgespannen werd om het weer uit te rekken nadat het door het vollen gekrompen was. Op een bleekweide werd allerlei linnengoed na het wassen in de zon gelegd om te drogen en te bleken. Binnen de projectgrenzen is er een verwachting naar paalgaten die mogelijk in verband te brengen zijn met ramen, en kanaaltjes waarin het laken werd ondergedompeld. Precies buiten de projectgrenzen zijn wel twee kleine gebouwtjes waar te nemen.

Op de Atlas der Buurtwegen zijn de sporen van de mogelijke bleekweide verdwenen. Binnen de projectgrenzen is geen bebouwing afgebeeld. Op de Vandermaelenkaart is te zien dat het plangebied aan het midden van de 19^e eeuw nog steeds bestaat uit weiland. Dit is ook het geval op een topografische kaart uit 1883. Op de kaart uit 1883 is precies ten westen en noorden van het plangebied bebouwing weergegeven.

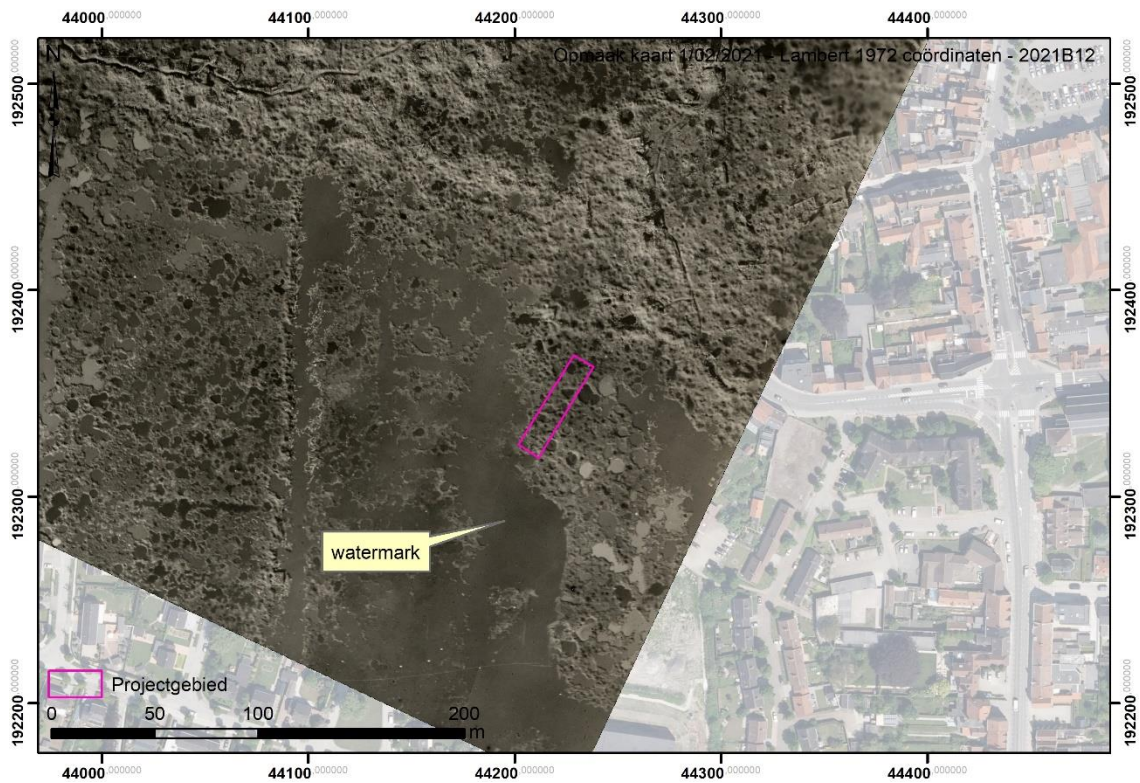
Figuur 17: Projectgebied weergegeven op de Deventerkaart, ca. 1560 (Bron: NGI Cartesius).

Figuur 18: Kaart van het Beleg van Diksmuide van 1647 (Bron: NGI Cartesius).

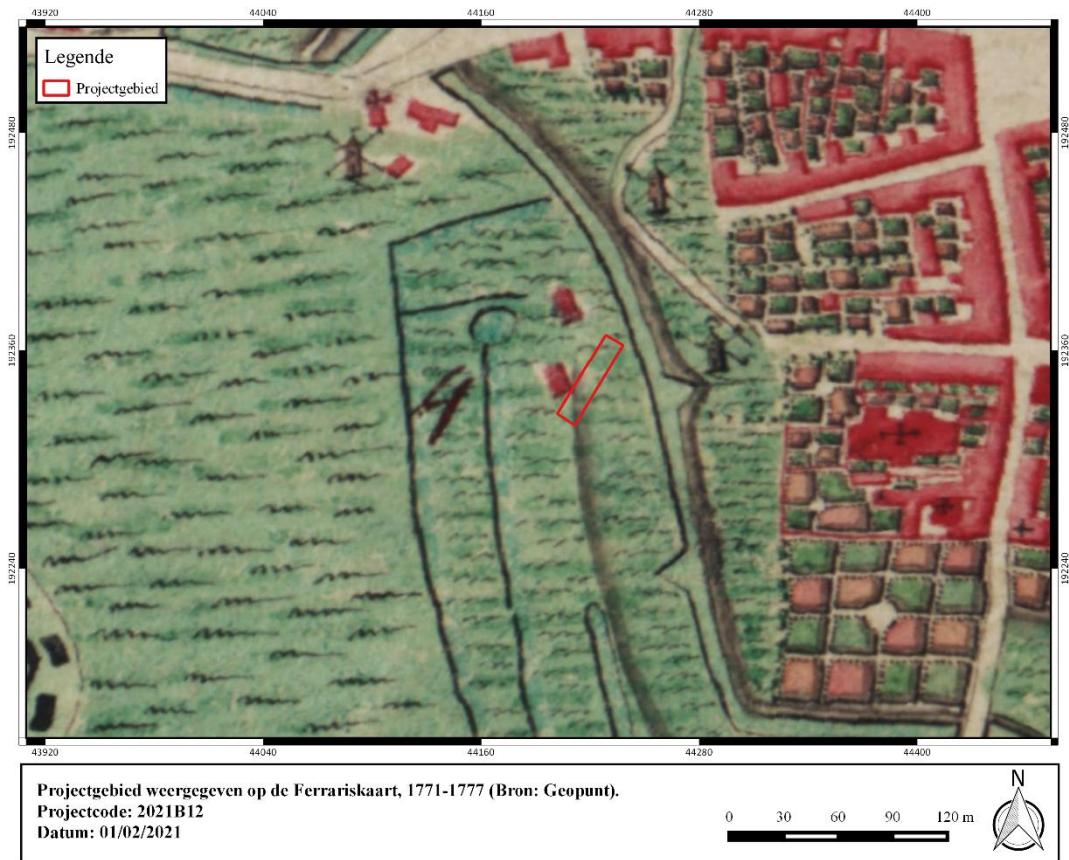

Figuur 19: Projectgebied weergegeven op een plan van 1673 (Bron: NGI Cartesius).

Figuur 20 Belgische luchtfoto genomen op 22 maart 1918 (bron luchtfoto SGRS S/A)

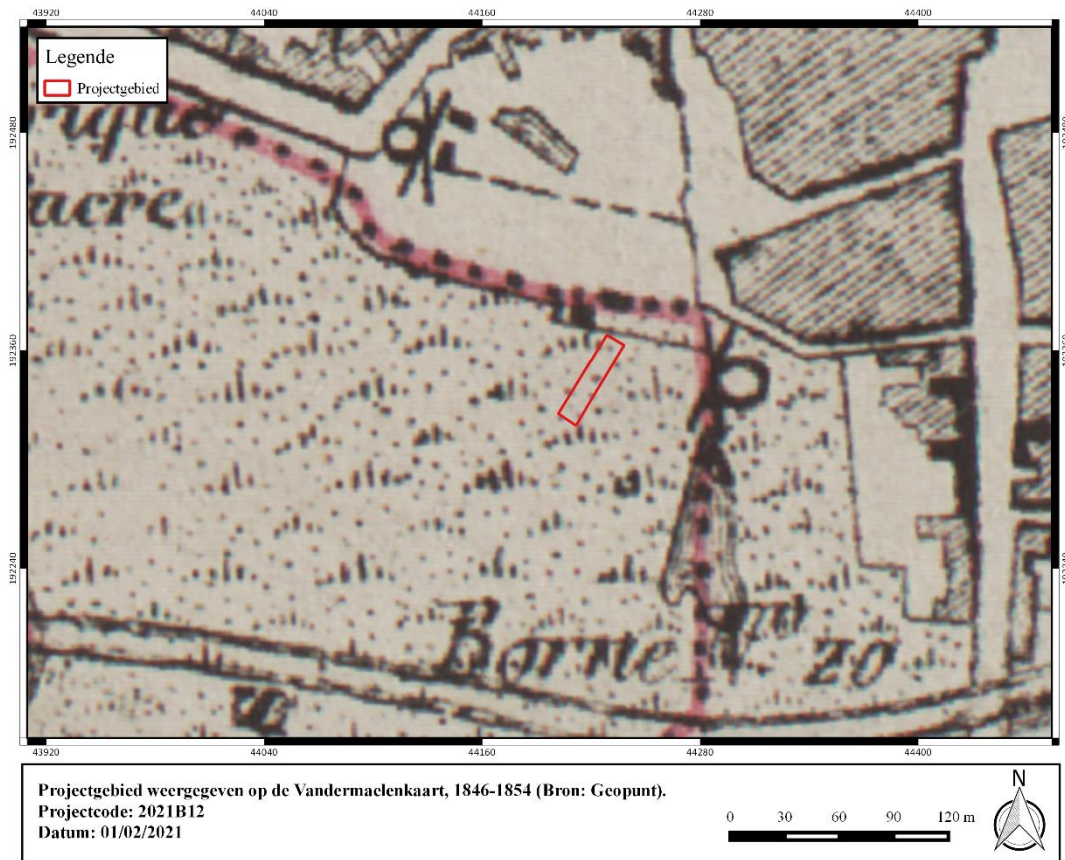

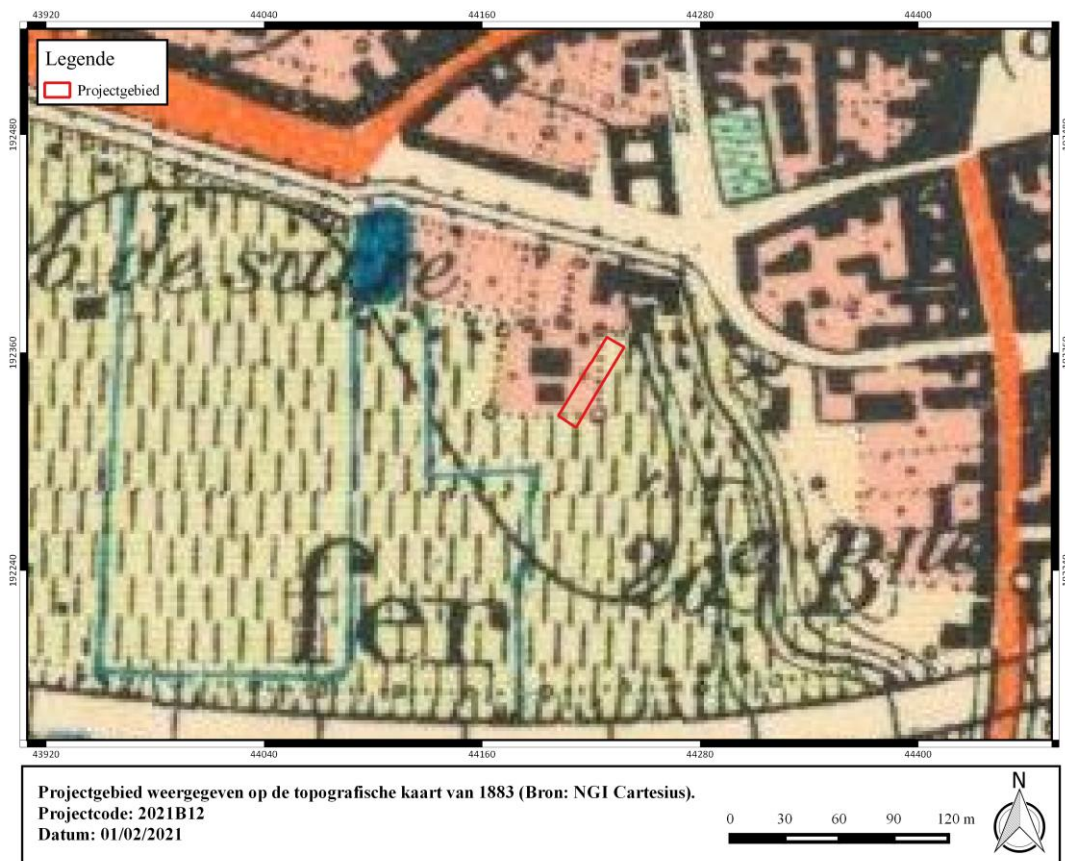
Figuur 21: Projectgebied weergegeven op de Ferrariskaart, 1771-1777 (Bron: Geopunt).

Figuur 22: Projectgebied weergegeven op de Atlas der Buurtwegen, ca. 1840 (Bron: Geopunt).

Figuur 23: Projectgebied weergegeven op de Vandermaelenkaart, 1846-1854 (Bron: Geopunt).

Figuur 24: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van 1883 (Bron: NGI Cartesius).

Teneinde een correcte inschatting te maken van het eventueel aanwezig archeologische erfgoed uit WO I werd beslist een luchtfotografische studie toe te voegen aan het dossier.

Na de val van de Antwerpse fortengordel en de terugtrekking van het Belgische Leger nadert de oorlog begin oktober 1914 met rasse schreden de Westhoek. Het Belgische Leger trekt zich terug achter de IJzer rivier en nabij Diksmuide wordt een bruggenhoofd opgericht. Omstreeks 15 oktober wordt door Belgische (Brigade Meiser) en Franse troepen (Brigade Fusiliers Marins) een verdedigingslinie opgeworpen ten oosten en zuiden van Diksmuide om weerstand te kunnen bieden aan de Duitse opmars. Na enkele schermutselingen barst op 18 oktober de IJzerslag los. Op 25 oktober worden de polders tussen de IJzer en de spoorwegberm tussen Diksmuide en Nieuwpoort onder water gezet waardoor het front muurvast komt te zitten.

Een Franse kaart geeft een aanduiding van de Franse verdedigingen rond de stad (Figuur 25). Het projectgebied bevindt zich binnenin de Franse verdedigingsgordel in de regio die verdedigd werd. Die eerste week van november zijn er verschillende Franse aanvallen, de linies blijven echter behouden zoals ze zijn. Op 10 november neemt het Duitse artillerievuur toe zijn er zware Duitse aanvallen waarbij men erin slaagde om door de Franse linies heen te breken. (Figuur 26). De Franse en Belgische troepen waren genoodzaakt om het bruggenhoofd Diksmuide op te geven en zich terug te trekken op de westelijke oever van de IJzer. Het projectgebied komt binnen de Duitse linies te liggen. De Duitse frontlijn ligt 400 meter direct ten westen van het projectgebied aan de oever van de IJzer (Figuur 27).

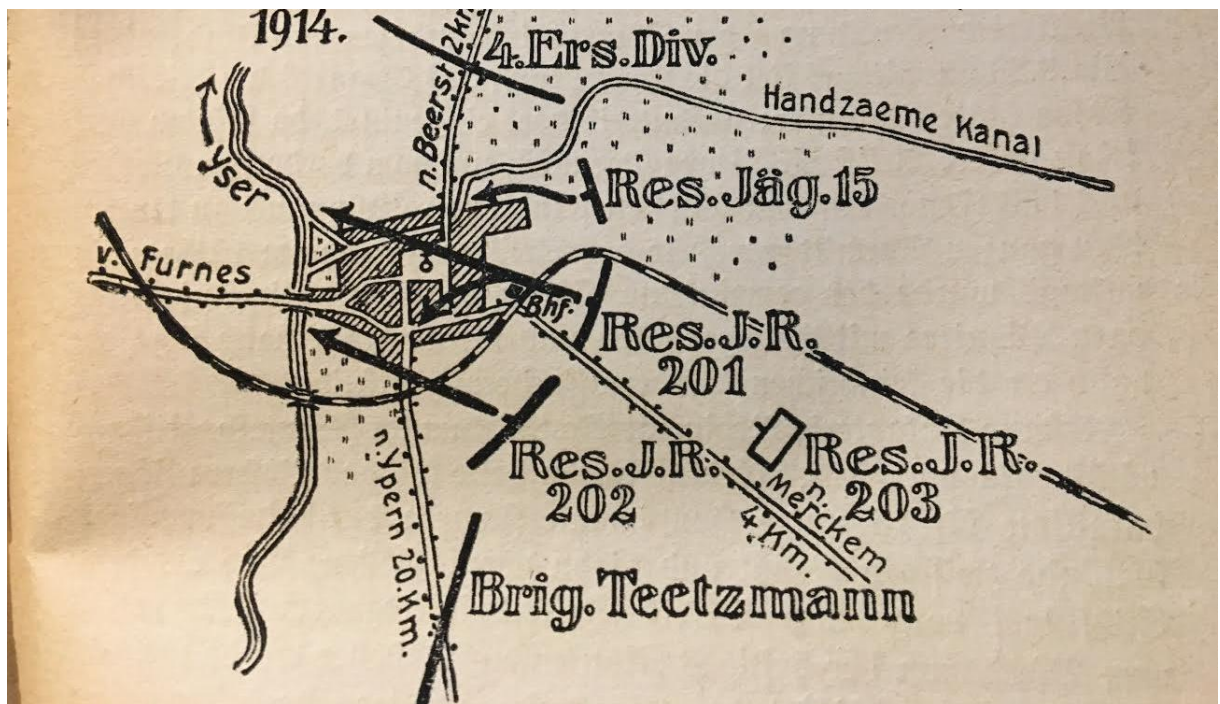
Een uitzonderlijk vroege (en zeldzame) Belgische luchtfoto die wellicht kort na de IJzerslag werd genomen biedt een zeldzame blik op Diksmuide eind 1914, begin 1915 (Figuur 28). Hierop zien we reeds enkele zeer grote granaatrechters nabij het projectgebied. Andere sporen zijn er niet waar te nemen nabij het projectgebied. Op het gedateerde beeld van december 1915 is eenzelfde situatie te zien. In de loop van 1916 wordt net ten noorden van het projectgebied een omvangrijke Duitse loopgraaf aangelegd. Op Belgische kaarten staat deze gemarkeerd als 'Tranchée 41' (Figuur 30). Deze ligt echter 15-20 meter ten noorden van het projectgebied (Figuur 30 & Figuur 31)

Net ten westen door het projectgebied zien we een ruim 20 meter brede watermark. Deze komt overeen met één van de (post-middeleeuwse) bastioneringen rondom de stad. Door de gebrekkige afwatering tijdens de oorlog ontstond deze watermark waarbij lage zones in het landschap opgevuld worden met water, net ten oosten van deze watermark bevindt zich dus het hoger gelegen heuvellichaam (bastionering) waar het projectgebied zich op situeert. Vooral vanaf het najaar van 1917 worden de beschietingen steeds heviger. Zo goed als volledig het landschap wordt herschapen in een omvangrijk kraterlandschap (Figuur 32).

Op 28 september gaat het eindoffensief van start aan het front in België. Het projectgebied zal reeds op 29 september 1918 door Belgische troepen worden bevrijd (Edmonds & Maxwell-Hyslop 1947, Weemaes 1969).

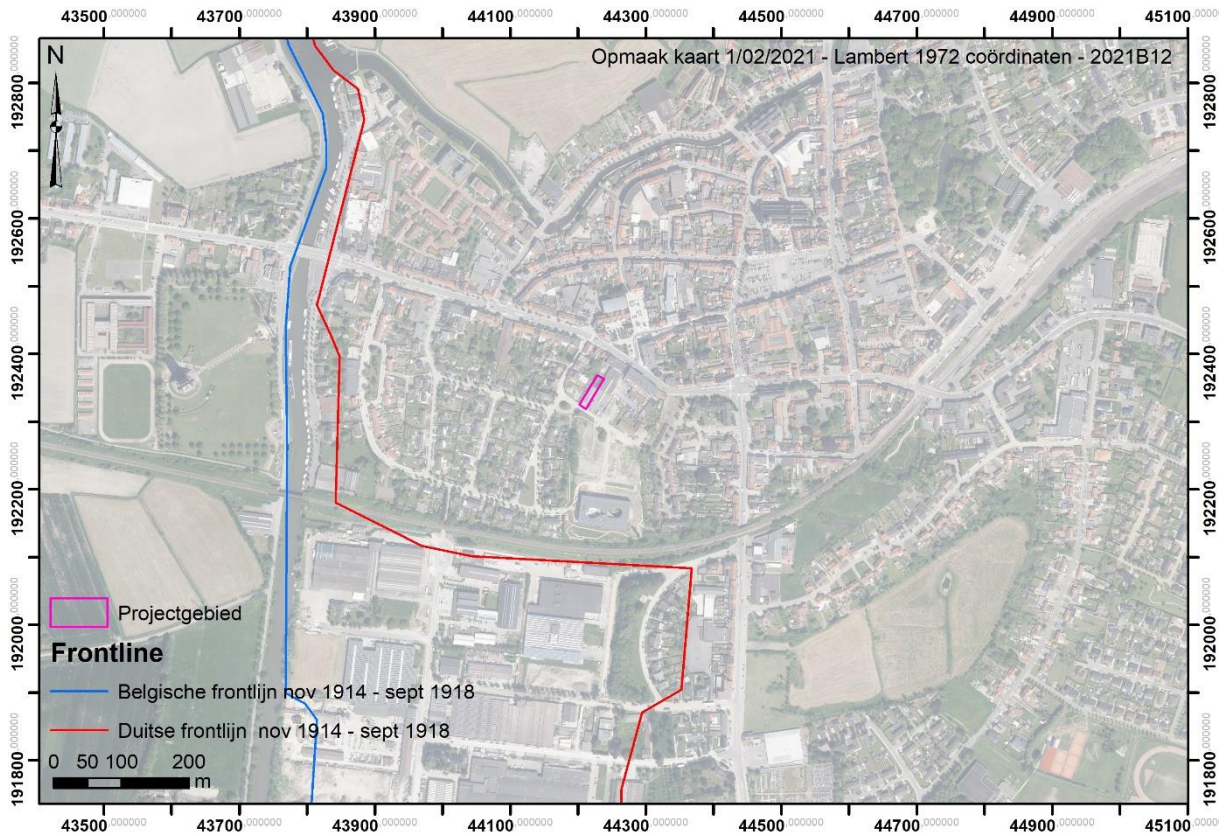

Figuur 25 Franse verdedigingen ten oosten en zuiden van Diksmuide, het projectgebied is gemarkeerd met rood (bron: Ronarc'H 2016)

Figuur 26 Duitse aanvallen op 10 november 1914 (bron: Schwink 1918)

Figuur 27 Ligging projectgebied ten opzichte van de frontlijnen november 1914-september 1918 (bron ortho: agiv.be)

Figuur 28 Ongedateerde Belgische luchtfoto van kort na de IJzerslag (bron luchtfoto: KLM-MRA)

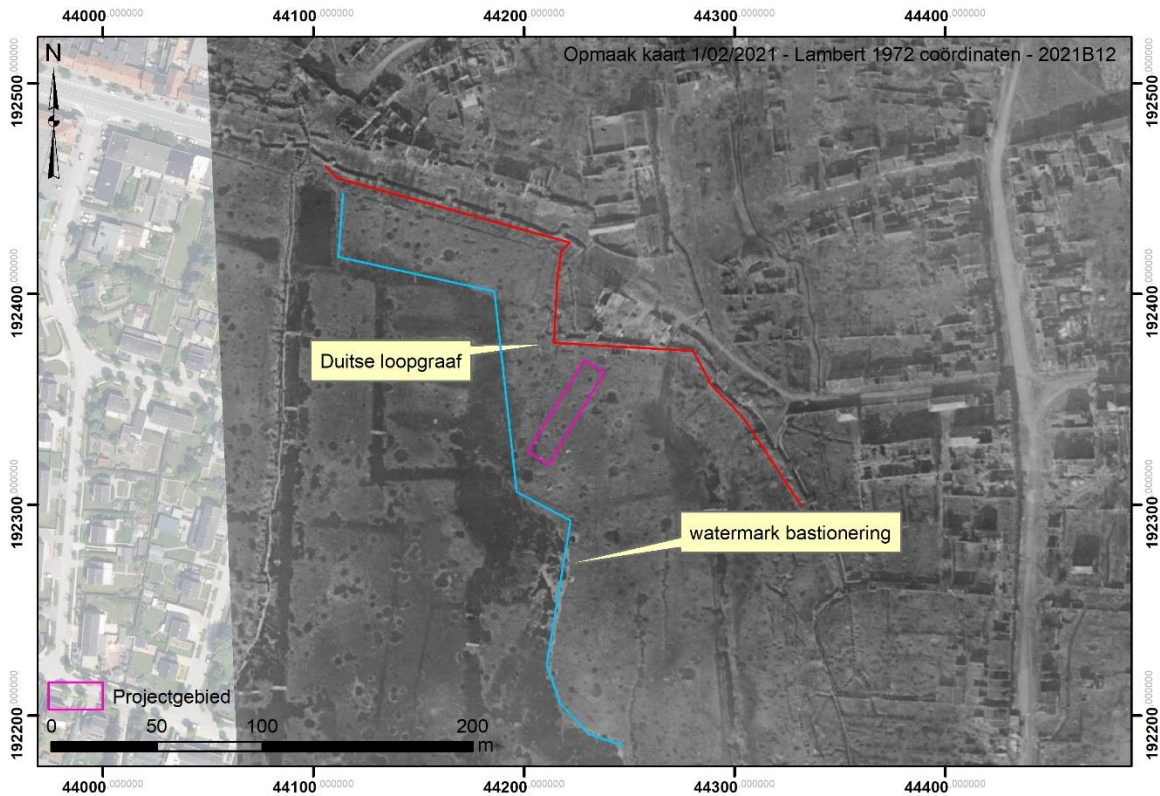

Figuur 29 Belgische luchtfoto 23 december 1915 (bron luchtfoto: KLM-MRA)

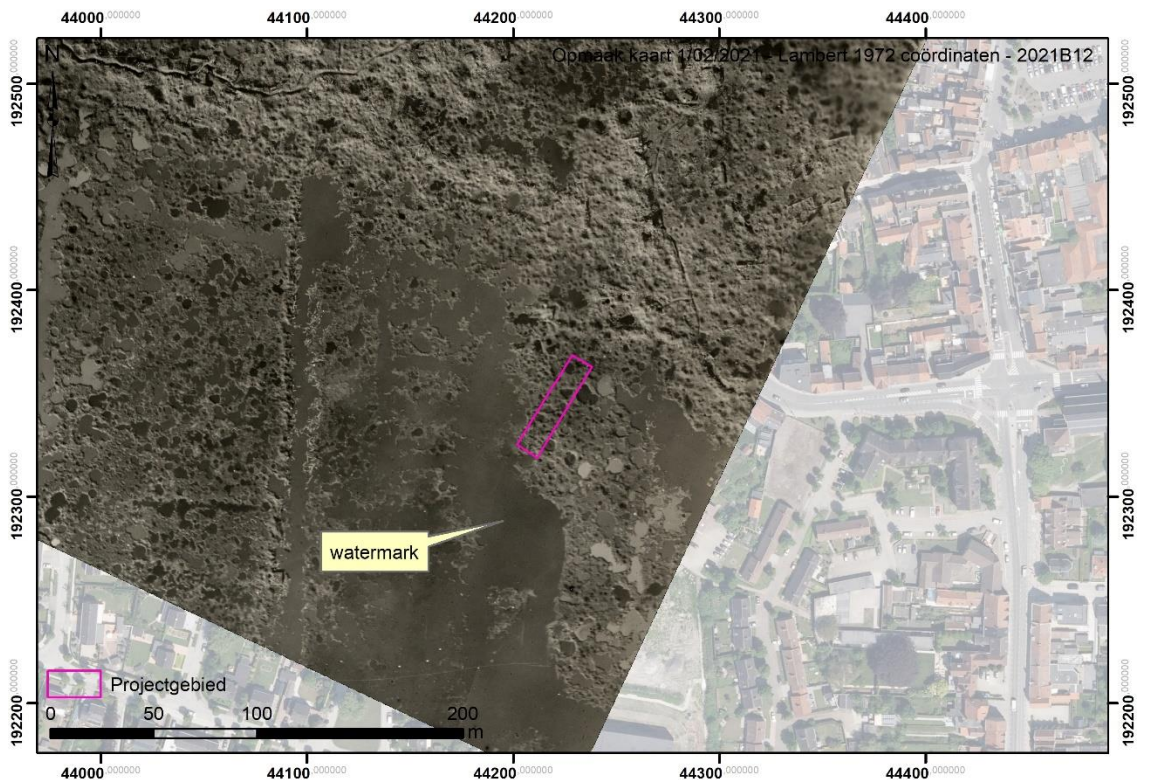

Figuur 30 Belgische loopgravenkaart 17 februari 1917 (bron: IFFM)

Figuur 31 Belgische luchtfoto genomen op 13 maart 1917 met aanduiding van ‘Tranchée 41’ en een watermark van een bastionering rond Diksmuide (bron luchtfoto IFFM)

Figuur 32 Belgische luchtfoto genomen op 22 maart 1918 (bron luchtfoto SGRS S/A)

Deze luchtfotostudie maakt duidelijk dat er geen potentieel is om uitgebouwde en ingegraven WO1-structuren aan te treffen binnen het projectgebied. Binnen de exacte contouren van het projectgebied zijn er geen sporen gekarteerd die met de oorlog te maken hebben. Wel tonen de historische luchtfoto's door de bijzondere oorlogsomstandigheden een ‘watermark’ van een

historische omwalling bij Diksmuide. Het projectgebied bevindt zich vermoedelijk bovenop een bastionering rondom de stad.

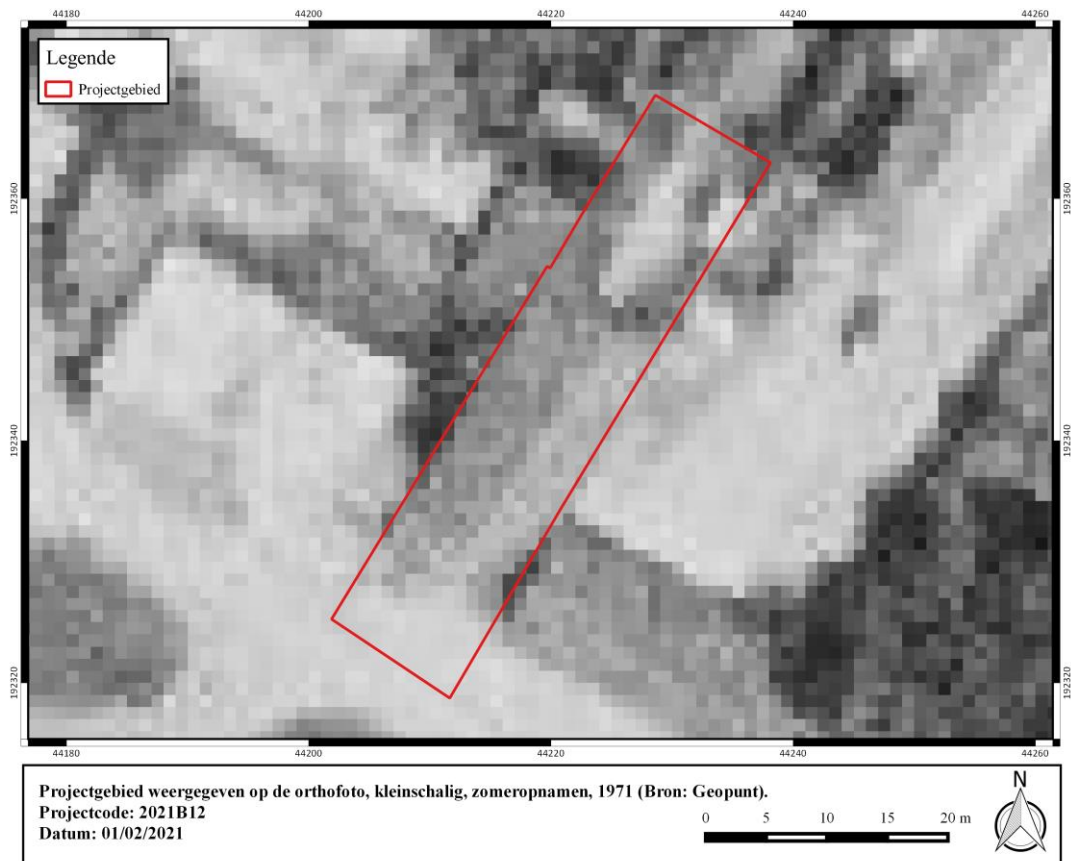
Aandachtspunten binnen het projectgebied zijn:

- Luchtfoto's tonen dat het projectgebied net naast een watermark van een deel van een **stadsomwalling** rond Dikmuide ligt en dus wellicht op de voormalige wallen
- De aanwezigheid van granaatrechters maakt ook duidelijk dat er een reële kans bestaat om tijdens eventuele terreinwerkzaamheden niet ontplofte artilleriegranaten aan te treffen

1.4.4.1 Huidige gebruik en verstoringen

De orthofotosequentie geeft een beperkte evolutie weer in het bodemgebruik binnen de contour van het plangebied gedurende de laatste decennia. Reeds op de oudste luchtopname is de huidige toestand waar te nemen. De totale oppervlakte van het plangebied bedraagt ca. 580 m². Binnen de projectgrenzen situeert zich een loods met een footprint van ca. 300 m². De zone ten zuiden van de loods bestaat uit braakliggend verhard terrein. De zone ten noorden van de loods bestaat uit groenzone met vrij dichte vegetatie.

Figuur 33: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1971 (Bron: Geopunt).

Figuur 34: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1979-1990 (Bron: Geopunt).

Figuur 35: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalg, winteropnamen, 2000-2003 (Bron: Geopunt).

Figuur 36: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalg, winteropnamen, 2008-2011 (Bron: Geopunt).

Figuur 37: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalg, winteropnamen, 2020 (Bron: Geopunt).

1.5 Synthese

De opdrachtgever plant de realisatie van een meerwoningenproject met bijhorende parkeergelegenheid, fietsenstallingen en berging op een terrein aan het IJzerheemplein. Het plangebied is gelegen ter hoogte van een woonblok omgeven door de IJzerlaan ten noorden, de Sint-Jansstraat ten oosten, het IJzerheemplein ten zuiden en de Willem Tellaan ten westen. De stadskern van Diksmuide (Grote Markt) situeert zich ca. 270 meter ten noordoosten.

De totale oppervlakte van het plangebied bedraagt ca. 580 m². Binnen de projectgrenzen situeert zich een loods met een footprint van ca. 300 m². De zone ten zuiden van de loods bestaat uit braakliggend verhard terrein. De zone ten noorden van de loods bestaat uit groenzone met vrij dichte vegetatie.

Diksmuide ligt op de grens van de polderstreek, de zandleemstreek en de zandstreek. Ten noorden en ten westen van de stad situeert zich een weidse vlakte, gevormd door de valleien van de Handzamevaart en de IJzer. Het projectgebied ligt op de overgang van een noordelijke uitloper van de rug van Westrozebeke richting het alluvium van de IJzer. Het plangebied zelf is gelegen op een hoogte van 5.0 – 6.6 m TAW en kent een stijgend verloop in noordoostelijke richting. Om een egaal vloerplan voor de bestaande loods te bekomen is het zuidelijk deel van de bebouwde zone licht opgehoogd. De Quartairgeologische kaart geeft een profielopbouw weer van eolische afzettingen van het Weichseliaan/vroeg-Holoceen die rusten op fluviaatiele afzettingen van het Weichseliaan. De top bestaat uit getijdenafzettingen van het Holoceen. De bodemkaart geeft voor het overgrote deel van het plangebied sterk vergraven grond weer.

Ter hoogte van het onderzoeksgebied zelf zijn geen archeologische vindplaatsen of indicatoren gekend. Binnen een straal van 1500 m werden in het verleden al meerdere archeologische vindplaatsen en indicatoren geregistreerd. Ten zuidoosten van het projectgebied werden tijdens prospecties en opgravingen archeologische vaststellingen gedaan. Vooral sporen uit de late middeleeuwen en uit WO1 zijn sterk vertegenwoordigd, maar er zijn ook aanwijzingen voor menselijke aanwezigheid in de metaaltijden en de Romeinse tijd. Ten noorden en ten noordoosten zijn op meerdere locaties sporen van laatmiddeleeuwse bewoning en activiteiten aan het licht gekomen. Ook daar zijn sporen of restanten uit de Eerste Wereldoorlog niet zeldzaam.

De oudste cartografische weergave van het plangebied is op de Deventerkaart. Het plangebied situeert zich precies ten westen van de omwalling van de 13^e eeuw en de zuidelijke uitbreiding van de omwalling uit de 15^e eeuw. Verder ten westen van het plangebied situeert zich de IJzer, die aan de oostzijde niet bedijkt is. Vermoedelijk bestaat het plangebied in deze periode uit een alluviale overstromingsvlakte precies buiten de stadsgrenzen, waardoor het terrein allicht ongunstig was voor bewoning. In de 17^e eeuw wordt Diksmuide versterkt in het kader van de Tachtigjarige Oorlog. Op een plan uit 1647 zijn in de omgeving van het plangebied een aantal ravelijnen waar te nemen. Helaas ontbreekt betrouwbaar kaartmateriaal om te kunnen bepalen in welke mate het plangebied samenvalt met elementen van de 17^e-eeuwse stadsversterking. Er kan enkel gesteld worden dat er wel degelijk een verwachting is om hier structuren van aan te treffen in de bodem. Een luchtfoto uit WO I biedt een inzicht via een watermark. Op basis hiervan zou het plangebied mogelijk kunnen gelegen zijn ter hoogte van een bastion. Op de Ferrariskaart zijn de defensieve structuren grotendeels verdwenen en lijkt het plangebied in gebruik als bleekweide. Binnen de projectgrenzen is er een verwachting naar paalgaten die mogelijk in verband te brengen zijn met ramen, en kanaaltjes waarin het laken werd ondergedompeld. Omwille van de ligging nabij binnen het frontgebied van WO I werd een luchtfotografische studie opgemaakt. Deze luchtfotostudie maakt duidelijk dat er geen potentieel is om uitgebouwde en ingegraven WO1-structuren aan te treffen binnen het

projectgebied. Binnen de exacte contouren van het projectgebied zijn er geen sporen gekarteerd die met de oorlog te maken hebben. De aanwezigheid van granaatrechters maakt ook duidelijk dat er een reële kans bestaat om tijdens eventuele terreinwerkzaamheden niet ontplofte artilleriegranaten aan te treffen.

Concreet toont historisch kaartmateriaal aan dat het plangebied zich vermoedelijk in de 17e eeuw ter hoogte van een bastion bevindt. De Ferrariskaart geeft aan dat er zich een bleekweide binnen het plangebied bevindt. Archeologische resten van de waargenomen fenomenen op het kaartmateriaal kunnen zich binnen het plangebied bevinden. Deze resten moeten eerst geëvalueerd worden in functie van de geplande werken.

2 Bibliografie

Agentschap Onroerend Erfgoed 2021

AGIV

DE MEULEMEESTER, J. 1981, Circulaire vormen in het Vlaamse kustgebied. *Archaeologia Belgica*, 234.

DE MEULEMEESTER, J. 1986, Burchten en Stadsontwikkeling: archeologische beschouwingen bij de kaarten van Jacob van Deventer, in: *Ten Duinen*, Bulletin van het wetenschappelijk en cultureel centrum van de Duinenabdij en de westhoek, nr. 16, pp. 73-91.

DE SMAELE B., PIETERS H. 2016, Archeologisch onderzoek op de site Vismarkt te Diksmuide, ADEDE Archeologisch Rapport 64, Gent

DE WILDE, M. 1986, De topografische groei van Diksmuide-Deel I, in: *Den Dyzere*, jg. 5, nr. 4, pp. 134-158.

DOV Vlaanderen

Geoportaal

Geopunt

NGI Cartesius

PYPE P., BONCQUET T. & DE GRUYSE J. 2012, Onderzoek op de Gouden Leeuw-Site (Diksmuide, West-Vlaanderen), in: *Archaeologia Mediaevalis*. Kroniek 35. Gent, 173-175.

PYPE P., DE SMAELE B. 2015: Diksmuide Tuinwijk, ADEDE archeologisch rapport 44, Gent.

STICHELBAUT, B. 2019. CHAL-Rapport 87: Diksmuide Vestingspark, Gent, 23 p.

TROMMELMANS, R., MESTDAGH, B., HEYVAERT, B. & ACKE, B. 2009: Archeologische prospectie Vismarkt Diksmuide (prov. West-Vlaanderen), onuitgegeven rapport, Vzw Katholieke Bejaardenzorg Westhoek

VANHOUTTE, C. HEYVAERT, B. BARTHOLOMIEUX, B. 2017. Nota Diksmuide Nijverheidsstraat: Programma van Maatregelen, p.4.

VAN RANST, E. & SYS, C. 2000. Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen. Universiteit Gent.

